የአዲስ ኪዳን መቅድም

መጋቤ ብሉይ ሰይፈ ሥላሴ

በሰዋስወ ብርሃን ቅዱስ ጳውሎስ
መንፈሳዊ ኮሌጅ
የሃይማኖት መምህር
1977 ዓ.ም

www.ethiopianorthodox.org

መግቢያ

ቁጥር - ፫

ምዕራፍ ፩ የሐዋርያት ሥራ፤

1ኛ. ጸሐፊው፤ ይህን 2ኛውን ክፍል የታሪክ መጽሐፍ ማለት የሐ.ሥራን የጻፈ 3ኛውን ወንጌል የጻፈው ቅዱስ ሉቃስ እንደሆነ የታመነ ነው፤ ይኸንኑም ለመረዳት በወንጌሉ ላይ እንደተመለከተው ሁሉ በአጭር እንደመቅድም አድርጎ ስለዚህም መጽሐፍ ሲናገር እናገኘዋለን፡፡ 2ቱንም መጻሕፍት ላአንዱ ቴዎፍሎስ ለተባለ ለአፈ ታሪቀ በጦ መቃበቢያነቱን ይበጠራል፡፡ በዚህ በሐ.ሥራ ስሕፍ አስቀድሞ ወንጌሉን እንደጻፈ ገለጠ መስክሮ ይጽፋል፡፡ 2ቱም መጻሕፍት ምን ያህል ግንኙነት እንዳላቸው በዚህ ልንረዳ እንችላለን በኋላ ዘመን ተነሥተው በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ ከፍተኛ ጥናት/ምርምር/ ያደረጉት አበቶች ሁሉ እነዚሁ 2ቱ መጻሕፍት በ1 ሰው እንደተጻፈ ይገለጣሉ፡፡ እንዲሁም የመጽሐፎች መቅድሞቻቸው ከሚገለጠው ሌላ በውስጥ ያለው የጽሑፍ ጠባያቸው፤ የሚረዱት ነገር አስካካቻቸው የአገላለጥ ሁኔታቸው በቀጥታ አንድ [illegible] ስለሆነ በተጻፈ ገው ሐተታ ከተረዳን ስለዚህ መጽሐፍ ጸሐፊ ማንነት ብዙ ሐተታ አናደርግም፤ ጸሐፊው እርሱ እንደሆነ ተረድተናል፡፡

2ኛ. የመጽሐፉ ዓላማ፤ 1 ሰው እንደሚያመለክተው የሐዋርያትን ዕቅድ ሥራ ከክርስቶስ እርገት በኋላ ያደረጉትን የፈጸሙትን ሁሉ የሚገልጥ ነው፡፡ ምንም ስሙ በኋላ በ2ኛው ምዕት ዓመት መጨረሻ የተሰጠው ቢሆንም ስሙ አፈጻጸሙ የተለየ ነው፤ ራሱ ከ፲ወ፪ቱ ግድም ሲቻ የሚሰውን ሐዋርያትን ተግባር የገለጠ ይምሰል እንጂ የተቀረው ክፍል ግን የሐዋርያውን የጳውሎስ ስንና የርሱን ረዳቶች ሥራ ብቻ ነው የሚናገር፡፡

2. የመጽሐፉ ዓላማ በወንጌሉ ላይ " ከመ ትእምርት ሲናሃን ለእግዚአ መሰ.ረ ለእግዚአብሔር አምላክ." ሲል ለእግዚአብሔር ሲናሃኖችን ክርስቶስ እንደሆነ ገለጠ ሰዎ ነበርና አሁን በእግዚአብሔር ዘንድ የሚደረገውን ትእምራት የሚታየውን ሲናሃን ለመግለጥ ነው" ይህም በመሆኑ ይህ መጽሐፍ የ፲ወ፪ቱ መጽሐፍ መባል የሚገባው ነው፡፡

3. የመጽሐፉ ዓላማ ጠቅሎ የሚታየው ግን ራሱ ሉቃስ እንደገለጠው " ነገር ግን መንፈስ ቅዱስ በእናንተ ላይ በወረደ ጊዜ ኃይልን ትቀበላላችሁ" በዚያን ጊዜ በኢየሩሳሌም በይሁዳ አገር ሁሉ በሰማርያ እስከ ምድር ዳርቻ ድረስ ምስክሮቼ ትሆናላችሁ"/የሐ.ሥራ 1፡8/፡፡ የሚለው.

www.ethiopianorthodox.org

ነው ምክንያቱም ቅ...ናርያት በሮም ልዩ ቦታ ተበትነው መጻሕፍቶችን አ.ባ ጉዩ በኢየሩሳሌም መንበረ ታቦቱንና ቤተ ክርስቲያን ከምንም ተነሥታ እንዴት እንደተቋቋመች ምሪቱን የሚሰጠን ይኸው መጽሐፍ ብቻ ነው። ከቈንጠንጢኖስ እንሰቶ በይሁዳ በሰማርያ ግዛ ምድር መጨረሻ ድረስ ክርስትናው እንደተዳ ረሰ የቅዱስ ጳውሎስ ታሪክ ሮም መግባት ድረስ ይነግረናል።

ይህንም በቅ አንጻለጥ ይገልጠዋል ከሁሉ በፊት ከቈንጠንጢኖስ እንዴት ያለ ነበልባላዊ ስጦታ ስለ ክርስትና በኢየሩሳሌም ውስጥ እንደነ በረ፤ ከዚያም ነበልባላዊ ስጦታ በይበርዱ ዘሎ ወደ ሰማርያ እንደ ደረሰ ከሰማርያም ወደ አንጾኪያ፤ ከአንጾኪያም ወደ አፌሶን፤ ከዚያም ወደ ጥር አቴ፤ ከዚያም ወደ አቴና ወደቆሮንቶስ፤ ከዚያም ወደሮም ቤተ መንግሥት ገዢ ቶ ነበልባላዊ ትምህርት የሮምን ቤተ መንግሥት እስክ አቀለቀለው ድረስ ሉቃስ በማይጠገብ አገላለጥ ጽፎ አስቀምጦልናል። ክርስቶስ በ120 ሰዎች ብቻ [illegible] ከዚያ ሮም ቤተ መንግሥት ድረስ ብዙ ቀናት ያለው ተከታይ እስከማፍራት ድረስ የቅዱስ ሉቃስ ዓላማም ይህንኑ ለማመልከት ቢሆ ይህን መጽሐፍ እንደጻፈ ይታመናል። እንግዲህ የመጽሐፉ ዋና ዓላማ የክርስትናን አነሣሥ ቀስ በቀስ እንደሆነ በመግለጽና በጥቂት ጊዜ የትም ዓለምን ሁሉ እንዳዳረሰ ለመግለጥ ነው።

የመጽሐፉ ይገባ ተኛ ...ታ ግን ...ዞችን አስበቢቸዋል፤ ይኸውም ቅዱስ ጳውሎስ ሮም መግባቱን ከተናገረ በኋላ ስለ ቅዱስ ጳውሎስም የመጨ ረሻ ሁኔታ ምንም አያወሳም፤ በለዚህም የተለያዩ አስተያየቶች በልዩ ልዩ ሊቃውንት ዘንድ ይሰነዘራሉ፤ 1. ምናልባት ቅዱስ ሉቃስ ሌላ 3ኛ ክፍል መጽሐፍ ለማዘጋጀት አስቦ እንደሆነ፤ ያለውን ጽሑፉን ዘግቶ ሌላ ሊያዘጋጅ ሞት ቀድሞት ይሆናል የሚል ነው። 2. ቅንቶችም ዓላማው እስከሮም ድረስ ያለውን ብቻ ለማስጥ ጉዞ ይሆናል። በለዚህ ያው እንደተፈጸመ አቀ ምት ይሆናል። 3. ሉቃስ መጽሐፉን የጻፈው ሮም ሳለ ነው፤ ምናልባትም ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ፍርድ ሸንጎ ሳይደርስ በ2 ዓመት ውስጥ ሉቃስ ሙቶ ወይም አገር ለቆ ሄዶ ይሆናል፤ ምክንያቱም እንዲሁ በድንገት ያለማጠቃለያ መጽሐፉን ከትቶ አይርግ አያቆመው ነበርና።

www.ethiopianorthodox.org

መሰሉ የሚታየው ግን ዓላማው ከኢየሩሳሌም እስከ ሮም የሆነውን ሁኔታ ብቻ ለመግለጥ ነበር፤ ይኸውም ይታወቅ ዘንድ ቅዱስ ጳውሎስ ሮም ደርሶ ሥራ መጀመሩን በነፃ መስበኩን ይገልጣል፤ በዚሁም ይፈጽማል፤ እርሱንም እንዲህ ሲል ይገልጥልናል። ጳውሎስ በተከራየው ቤት ሁለት ዓመት ሙሉ ተቀመጠ ወደርሱ የሚመጡትን ሰዎች ሁሉ ይቀበል ነበር፤ የእግዚአብሔርን መንግሥት በመስበክ ስለጌታ ኢየሱስ ክርስቶስ ማንም ሳይከለክለው በድፍረት ያስተምር ነበር።/የሐ.ሥራ 28:30—31/።

የሐዋርያት ሥራ ዓላማን በሌላ መልክ የሚመለከቱ ደግሞ አሉ፤ ይኸውም የአይሁድ መምህር በተባለው በጴጥሮስና የአሕዛብ መምህር በተባለው በጳውሎስ መካከል ያለውን የሐሳብና የሥራ መለያየትና የጳውሎስን እርምጃ አሰጠ ለማሳየት የተጻፈ ነው የሚሉ አሉ፤ ምክንያቱም ከመሠረቱ ጀምሮ በ2ቱ የትሩፋት አበጋዞች በሆኑ ሐዋርያት መካከል መናናቅ ነበርና።

[illegible] ጠመው እናገኘዋለን /ገላት 2:11—14/። እንዲሁም የበላይነትና የበታችነት ስሜት እንደነበረባቸው ከማንም የማንስ አይደለሁም እያለ የቤተ ክርስቲያን አዕማድ የሚባሉት ጴጥሮስ፤ ያዕቆብ፤ ዮሐንስ ቢሆኑም ከእኔ አይበልጡም፤ እኔም ከነርሱ አሳንስም ሲል ገልጦ ጽፎ እናገኘዋለን /ገላ 2:1—10/።

እንዲሁም በአይሁድ ቅንዓት የተነሣ ጳውሎስ ተከሶ እስከሮም መድረሱን ገልጦ የተጣሉ የአይሁድን ክፋት ምቀኝነት ለመግለጥ በአሕዛብ በኩል ግን ምን ያህል የወንጌል ተቀባይነት እንዳለው ለመግለጥ እንደሆነ የሚገምቱ አሉ።

ሌላው እውነተኛው አስተያየት ግን ሉቃስ ይህን የጻፈው ክርስትና እንዴት እንደ ጀመረ የክርስትናው ተከታዮች በሆኑት ሁሉ እንዴት ያለ ችግር ይደርስባቸው እንደነበር ቅዱሳን ሐዋርያት ግን እንዴት አድርገው መከራውን እንደተጋፈጡት ቅዱስ ጳውሎስም በኋላ የተጠራ ቢሆን ምን ያህል ለወንጌል ትምህርት እንደደከመ፤ እንደሠራ ለማሳየት ነው የሚሉ አሉ።

3. <u>የመጽሐፉ እውነተኛነት፤</u> የሐ.ሥራ በቅዱስ ሉቃስ እንደተጻፈ የጥንት ቤተ ክርስቲያን በአንድ ድምፅ መስክራለች የሙራቶሪዮን ቀኖናም የሐ.ሥራ በሙሉ በአንድ መጽሐፍ ተጠቃሎ እንደተዘጋጀ የዚሁም ጸሐፊ ቅዱስ ሉቃስ እንደሆነ ይገልጣል። እንዲሁም የጻፈበትን ምክንያት ሲገልጥ ለአንድ

www.ethiopianorthodox.org

ቴዎፍሎስ ለተባለ ሰው የእምነት መግለጫ እንዲሆን ያደረገ መሆኑን በተጨማሪ መስክሯል:: ይሁን እንጂ በጣም አስፈላጊ የሆኑትን ሶስት ነገሮችን አስቀርቷናል እነዚህም:—

1. የጴጥሮስን ወደሮም መግባትና በዚያ መሞት፣
2. የጳውሎስን ከሮም መውጣትና ወደ ሌላ ሀገር መሔድ
3. የጳውሎስን ዕረፍት ዝርዝር ሁኔታ መግለጥ ናቸው::

የሆነው ሆኖ መጽሐፉ በሉቃስ መጻፉን ሔሬኔዎስ /ለመናፍቃን ተቃውሞ / ጠርጡሊያኖስ /ስለጾም/፣ የእስክንድርያው ቀሌምንጦስ /አስተርማቲስ / በሚለው መጽሐፉ አውሳብዮስ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ሌሎችም አባቶች እንዲሁ ሉቃስ እንደጻፈው መስክረው አስተላልፈውልናል::

ሉቃስ ያጻፈውን የሐዋርያት ሥራ የተባለው መጽሐፍ ጥንታዊውን የክርስትና አመሠራረት የያዘ ስለቹውን አስረጂ ሆኖ የቀረበልን የታመነ ምንጭ ነው::

አውሳብዮስ በ3ኛው መቶ ዓመት ተነሥቶ ሙሉውን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከጻፈልን ድረስ ግን የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አልነበረንም:: ግን ዘመኑ ትንሽ ቢሆን ከክርስቶስ ልደት ጀምሮ እስከ 62 ዓ.ም. ያለውን ይህን አድርጎ ገልጦልን እናገኛለን::

<u>4. መቼ ወዴት ተጻፈ፣</u> የሐዋርያት ሥራ መቼ ወዴት እንደ ተጻፈ ለሚቀርቡን ጥያቄ መልስ የሚሆን የተረጋገጠ የታወቀ ዘመን በታም የለውም፣ ግን የሚገመተው ቅዱስ ጳውሎስ ሮም በነበረበት ጊዜ በ2ቱ ዓመታት ውስጥ መሆን አለበት ይህውም ከ60—62 ዓ.ም. እንደሆነ ይገመታል:: ከዚህ የበለጠ ዘግይቶ ተጻፎ እንደሆነ አይታወቅም:: እንደ ዓቡፍ ጣለደ ክርቁን አገላለጽ ከሆነ ግን በ93 ዓ.ም. እንደተጻፈ ይገመታል:: አንዳንዶችም ክርስትና የሮምን ቤተ መንግሥት ሠርጾ ገቢቶ ነበረበት ጊዜ ነው፣ ይኸውም በንጉሠ ነገሥቱ በዶሚቲያኖስ የአጎት ልጅ ፍላቢዮስ ክሌሜንት በተባለው ጊዜ ነው፣ እርሱም በውሸት ቴዎፍሎስ እየተባለ የተጠራው ነው ሲሉ ገለጠልናል /............./::

<u>5. የሐ.ሥራ የተለየ ጠባዩ፣</u>

ይህ መጽሐፍ ግብረ መንፈስ ቅዱስ /የመንፈስ ቅዱስ ሥራ/ ቢሉ ለበየም ይገባዋል፣ ምክንያቱም ከመጀመሪያው እስከ የመንፈስ ቅዱስን ግብር

www.ethiopianorthodox.org

በተለያዩ መልክ የተረጎመውን ይናገራሉና፡፡ ቅዱሳን ሐዋርያት የመንፈስ ቅዱስ መሣሪያዎች ሆነው የሠሩትንና የተሠራላቸውን የሚገልጽልን ይኸው መጽሐፍ ራሱ ነው፤ እሱም ከጰንጠቆስጤ ይጀምርና ይሄዳል /የሐ.ሥራ 2፡1—27 / ቅዱሳን ሐዋርያት ቅዱስ መንፈስን እንደተሞሉ /የሐ.ሥራ 4፡23—31 /፡፡ በመንፈስ ቅዱስ ላይ በዋሹ የፈጸሙት እንደተቀጡ ይነገረናል /5፡1—11 / የሰማርያ ሰዎች ቅዱስ መንፈስን እንደተሞሉ /8፡14—17 /፡፡ ፊልጶስ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልቶ የፈጸመውን ይገልጥልናል /8፡29 /፡፡ የቆርኔሌዎስንና የቤተሰቡን ቅዱስ መንፈስን መቀበል ይገልጥልናል /10፡44—48 /፡ የበርናባስንና የሳውልን በመንፈስ ቅዱስ መጠራት ይገልጥልናል /13፡1—4 /

ቅዱስ ሲኖዶስ በመንፈስ ቅዱስ ተመርቶ ውሳኔ መስጠቱን ይነግረናል /15፡28 /፡፡ መንፈስ ቅዱስ ለጳውሎስ ለሥራው መቃናትን እንደሰጠው ይነግረናል /16፡6—7 /፡፡ በኤፌሶን የነበሩት ተማሪዎች ቅዱስ መንፈስን [illegible] /19፡1—6 /፡፡ ጳውሎስ [illegible] ለጳውሎስ መንፈስ ቅዱስ መገለጡን ይነግረናል /20፡22፤21፡11 /፡፡

ካህናት በመንፈስ ቅዱስ ተመርጠው ወደ ክህነታዊ አገልግሎት እንደተመደቡ ያስረዳናል /20፡28 /፡፡ ይህንን የመሰለ የቅዱስ መንፈስን ሥራ ዘርዝሮ ያስረዳልና፡፡

ለሰው የመጽሐፉ ጠባይ ጥንታዊውን የክርስትናን መልክና ጠባይዕ ስለሚገልጥልን የተለየ የክርስትና መጽሐፍ ይባላል፡፡ ይኸውም ከመጀመሪያው እንሥቶ እስከ እርገት ያለውን ሁኔታ ካስተላለፈልን በኋላ ከጰራቅሊጦስ ጀምሮ መጀመሪያውን የክርስትና ስብከት የመጀመሪያውን የቤተ ክርስቲያን መሠረትና ኅብረት የቤተ ክርስቲያን ታሪክ የመጀመሪያውን ጥንቀት ይገልጥልናል

የመጀመሪያው የቤተ ክርስቲያን ሕይወት የመጀመሪያዎቹን ሰማዕታት የመጀመሪያውን ሐዋርያዊ ጉዞ ከአይሁድ ዓለም ወጥቶ የክርስትናን ጉዞ ወደ አሕዛብ መሄዱን የመጀመሪያዎቹን ዲያቆናት ምርጫና ሹመት ለሰው ይህንን የመሰለ ዛሬ ላለችው ቤተ ክርስቲያን ምሳሌ የሚሆነውን ይገልጥልናል፡፡ ይህን የመሰለ ትምህርት ያለት ቤተ ክርስቲያን ከምን ተነሥታ ከየት እንደ ደረሰች የሚያስረዳን ስለሆነ የመጽሐፉ ጠቃሚነት በጣም ከፍ ያለ ነው፡፡

www.ethiopianorthodox.org

ክፍል 3 የሐዲስ ኪዳን የትምህርት መጻሕፍት፤

ምዕራፍ 1 መልእክታት፤

1. የመልእክታት ሐተታ፤

መልእክታት ሐዋርያው የሚጠሩት የሐዲስ ኪዳን ክፍል የሚሆኑ መጻሕፍት ናቸው፤ እነዚህም የትምህርት መጻሕፍት እየተባሉ የሚጠሩት ናቸው፡፡ በአለፉት ክፍሎች የተናገርንላቸው 5 መጻሕፍት ግን የታሪክ መጻሕፍት እንደሚባሉ አትተንላችኋል፡፡

እነቡም የታሪክ መጻሕፍት ስለተባሉ ታሪክን ብቻ የተከተሉ ታሪክ ነክ ብቻ የተሸከሙ አይደሉም፤ ትምህርትም በሰፊው ይገኝባቸዋል እንጂ፡፡ መሠረተ ሃይማኖት፤ ሥነ ምግባረ ሌሎችም ይህን የመሰሰሉት ትምህርቶች ሁሉ የሚገኙባቸው ክፍሎች ናቸውና፡፡

ነገር የአሁኑ ክፍል ግን በቀጥታ ለትምህርት [illegible] ፍትን የሚይዝ ክፍል ስለሆነ የትምህርት ክፍል ተብሎ ይጠራል፡፡ በዚህ በመልእክት ክፍል የተዘጋጁት መጻሕፍት የተጻፉት ለግል ሰዎች፤ ለቤተ ሰብእ፤ ለቤተ ክርስቲያን /ለማኅበር/ ነው፤ ስለዚህም በቀጥታ ትምህርት ተግሣጽ፤ ምክር፤ መሠረተ ሃይማኖት ስለሚገኙባቸው የትምህርት ክፍል መሆናቸው ጉልቶ ይታያል፡፡

ከ27 የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ 21ዱ በመልእክት መልክ የተጻፉ መጻሕፍት ናቸው፤ ከነዚህም ውስጥ 13ቱ ወይም 14ቱ በጳውሎስ የተጻፉ ናቸው፤ ሌሎች ግን በተለያዩ ሰዎች የተጻፉ ናቸው፤ ለምሳሌ 2ቱ የጴጥሮስ፤ 3ቱ የዮሐንስ፤ 1ዱ የያዕቆብ፤ አንዱ የይሁዳ መልእክቶች ናቸው፡፡

እነዚህ የመጨረሻዎቹ 7ቱ መልእክታት ጠቅላላ /ካቶሊክ/ መልእክታት ይባላሉ፤ ምክንያቱም ለተለየ መንግ ወይም ለተለየ ቡድ የተጻፈ ባይሆን በአጠቃላይ ለምዕመናን /ለአንባብያን/ ሁሉ የተጻፉ ናቸውና፡፡

በነዚህ በመልእክት መልክ በተጻፉ መጻሕፍት ብዙ ዓላማ ይፈጸምባቸው ነበር፤ ማለት ቅዱስ ጳውሎስ እየተመላለሰ ያስተማረባቸው አህጉር /አብያተ ክርስቲያናት/ ያጽናናባቸው፤ ተግሣጽና ምክር አሳብ ይሰጥባቸው፤

www.ethiopianorthodox.org

ጥያቄ ይቀርብላቸው ለነ ሌላ ክርስቲያኖች ይሰጧቸው ነበር።

እነዚህም መልእክቶች እንደሚያሳዩ የይደረስ መጻጻፊያ ብይሆኑ እስትንፋስ እግዚአብሔር እንደመሆናቸው የእግዚአብሔር ሬቂው ተቀግልስጋቸው እንዲሞሉባቸው በመንፈስ እግዚአብሔር መሪነቱ የተፃፈ ስለሆኑ ከቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ ገብተው የተቆጠሩ ቀኖናዎች ናቸው።

ሲዞያቸን መልእክቶች የጻፈ ጳውሎስ መሆኑን ገልጠናል፣ ስለዚህ የርሱን መልእክቶች ከመመርመራችን በፊት ጳውሎስ ማነው? ምንስ ነበር? እንዴት እነዚህን መልእክቶች ሊጽፍ ፈለገ፣ ሌላም እነዚህን የመሳሰሉትን ጥያቄዎች መመለስና ሐቅታውን ማሳራት አስፈላጊ ስለሆነ ወደ ጳውሎስ የሕይወት ታሪክ እንመለሳለን።

2. ቅዱስ ጳውሎስ ከተወለደበት ጊዜ እንስቶ ለወንጌል እስከተጠራበት ጊዜ፣

ሳውል የቀደም ስሙ ሳውል ነበር፣ ትርጉሙም የእግዚአብሔር ጥያቄ ማለት ነው፣ ይህም ሰው የተወለደበት አገር በኪልቅያ አውራጃ የምትገኘ ጠርሴስ የተባለች ከተማ ናት /ሐዋ. ሥራ 21:39፣22:3/።

ጳውሎስ ከሀብታሞች ወገን እንደመወለዱ በሃይማኖትም በዘሩ ደገም የፈሪሳውያን ወገን ነበር፣ በነገዱም ከብንያም ወገን እንደሚወለድ ራሱ መስክሮ ይናገራል ሮሜ 11:1 ፊል. የሮማውያን ዜግነት የነበረው ሰው ነው፣ ይህንም ሲወለድ ጀምሮ የነበረው መሆኑን ሉቃስ ይገልጥልናል /የሐ.ሥራ 9: 11፣ 25:13፣9:16:35:22፣ 26:23:6፣ ሮሜ 11:1፣ ፊልጵ 3:5 /።

ጳውሎስ ታላቅ አእምሮ የነበረው፣ የማስተዋል ኃይል የተሰጠው ትልቅ ፍላጎትም የነበረው ሰው ነበር።

ወላጆቹ በልጅነቱ ወደ ኢየሩሳሌም ወስደው ለታላቁ የሕግ መምህር ለገማልያል ሰጡት፣ በአይሁድም የአስተዳደግ ሥርዓት አሳደጉት /የሐ.ሥራ 5:34፣22:3/።

ፈሪሳውያን ልጆቻቸውን በሚያስተምሩበት ጊዜ ሌላ ሌላ ጥበብ እየተማሩ እንደሚያስተምሯቸው ሁሉ ጳውሎስም ከቀለም ትምህርት ሌላ የእጅ ሥራ እንደ ድንኳን መስፋት ያለ ተምሮ ነበር /የሐ.ሥራ 22:3/።

www.ethiopianorthodox.org

እሥራኤል በልዩ ልዩ ምክንያት ከኢየሩሳሌም ውጭ ተበትነው ይኖሩ ነበር፣ እንደዚሁም ሁሉ የቅዱስ ጳውሎስ ቤተሰቦች እሥራኤላዊያን ቢሆኑ ከኢየሩሳሌም ውጭ የኪልቅያ አውራጃ በምትሆን በጠርሴስ ይኖሩ ነበር፣ ይህች ጠርሴስ የተባለች ከተማ በዚያን ጊዜ ከፍ ያለችና ስመ ጥር ነበረች ማለት የሕግና የፍልስፍና ትምህርት ቤቶች ይገኙባት ነበር:: ቅዱስ ጳውሎስም ከነዚህ ትምህርቶች ኛውን ሕግን በዚያ እንደፈጸመ ይገመታል::

ቅዱስ ጳውሎስ ለአባቶቹ ሕግ ቀናተኛ ሆኖ በሚሠራበት ጊዜ የክርስቲያን ትምህርትም በበኩሉ በሰፊው ይነገር ነበር:: ስለዚህም ጳውሎስ ለአባቶቹ ሕግ ቀናተኛ ሆኖ ክርስቲያኖችን ከሚያስተምሩበት አገር አስወጥቶ ለማሰደድ ቆርጦ ሃሳብ አድርጎ ተነሣ፣ ክርስቲያኖችም ከጳውሎስና ከሌሎችም አይሁድ ጥላቻ የተነሣ ከኢየሩሳሌም እየወጡ ወደ ልዩ ልዩ ቦታዎች ይሰደዱ ነበር /ገላት 1:13-14/::

3. ቅዱስ ጳውሎስ በተአምራት እንደተመለሰ፣ ክርስቲያኖች ከእስጢፋኖስ ሞት የተነሣ ወደ ልዩ ልዩ ቦታ ተበትነው ነበር፣ በተለይም ወደ ሶርያ ከተማ ወደ ደማስቆ በዙዎች ክርስቲያኖች ገቡና ብዙ አይሁዶችን አጠመቁ፣ ሳውል ይህን በሰማ ጊዜ ወደ ሊቀ ካህናቱ ሂዶ በኢየሩሳሌም እንደሚያደርገው በአንጾኪያም ክርስቲያን የሆኑትን ሁሉ ወንዱንም ሴቱንም ትልቁንም ትንሹንም አያሠሬ ወደ ኢየሩሳሌም ለማምጣት ፈቃድ ጠየቀ:: በዚያን ጊዜ የኢየሩሳሌም ሊቀ ካህናት በፍልስጥኤምም ሆነ ግዴም በማንኛውም ሀገር የሚገኙ አይሁድ ሁሉ ከሃይማኖታቸው ቢናወጡ ይዳኝ ዘንድ ከሮማ መንግሥት ፈቃድ ስለነበረው ሳውል ለሃይማኖቱ ባለው ቅናት ደስ ተሰኝቶ የጠየቀውን ፈቃድ ሰጥቶ መርቆ ሰደደው::

ሳውልም አብረው ከሚጓዙት ጋር ከደማስቆ በር ሲደርስ ድንገት ከሰማይ መብረቅ ወረደና መታው፣ ወደቀም ዓይኖቹም ታወሩ፣ /የሐ.ሥራ 9:4-28፣ 22:3-12/:: ከሰማይም ሳውል ለምን ታሳድደኛለህ የሚል ድምፅ ሰማ፣ ሳውልም አንተ ማነህ? አቤቱ አለው፣ ጌታም እኔ የናዝሬቱ ኢየሱስ አንተ የምታሳድደኝ ነኝ አለው:: ወደ ከተማውም ሂድ የምትድንበትን ታገኛለህ ብሎ ጌታ አዘዘው:: ከወደቀበትም ተነሥቶ አብረውት በነበሩት ሰዎች እየተመራ ወደ ከተማው ገባ፣ አብረውት የነበሩት ሰዎች ድምፁን ይሰሙ ነበር እንጂ ያዩት ነገር ከቶ አልነበረም::

www.ethiopianorthodox.org

ከከተማው ዝብቶ 3 ቀን ሙሉ እህል ሳይበላ ውሀ ሳይጠጣ ሰነበተ:: በዚያ ከተማ ሐናንያ የተባለ የጌታ ተማሪ ከሰባ ሁለት አርድእት ውስጥ የሚሆን ይኖር ነበር:: ጌታ በራእይ ሳውልን እንዲያጠምቀው ነገረው፤ ሐናንያም ጌታ እንዳመለከተው ሳውል ካለበት ቤት ድረስ ሄዶ አጠመቀው እርሱም በተጠመቀ ጊዜ አይኑ በራለት፤ ምሥጢር ተገለጸለት፤ መንፈስ ቅዱስ አደረበትና ሳዊሉ ሃይማኖት ቀናተኛ ሆኖ ለዓሬ ለደር ሳይለ ዐለቱን ማስተማር ጀመረ::

ክርስቶስ ተጠምቆ ለገሬ ለደር ሳይሬ ዐለቱን ገዳም እንደገባ ሳውልም ከተጠመቀ በኋላ ጥቂት ቀን በደማስቆ ቆይቶ ወደ አረቢያ ምድረ በዳ ሄዶ ስስት ዓመት ተቀምጦ ሱባዔውን ፈጸመ /ገላት 1:17/:: እንደገናም ወደ ደማስቆ ተመልሶ ሲያስተምር ብዙ አይሁድና አሕዛብ አምኑ ተጠመቁ፤ ነገር ግን አይሁድ በርሱ መመለስ ሲያዩት እርሱ ማመኑን በሰሙ ጊዜ በመመ ተቀበዩ ለመግደል ብዙ መከራ አደረጉ፤ [illegible] በመሳ..ትም የደማስቆን በር ይጠብቁ ነበር፤ ክርስቲያኖች ግን ይህን በሰሙ ጊዜ በቤቱ መስኮት አውጥተው በቅርጫት አድርገው አሾልከው ሰደዱት:: እርሱም ወደ ኢየሩሳሌም ወረደ ከዚያም ወርዶ ሐዋርያትን /ለማግኘት/ ይፈልግ ጀመረ:: ሐዋርያት ግን ቀድሞ የክርስቲያን ጠላት መሆኑን በማወቃቸው ይሸሹት ነበር፤ ሐናንያና በርናባስን አግኝተው በክርስቶስ ማመኑን እስኪረዱለት ድረስ:: በኢየሩሳሌም ጥቂት ወራት ከተቀመጠ በኋላ ወደሀገሩ ወደጠርሴስ ሄደ፤ ከዚያም ገንዘቡን አሰናድቶ ለድኃ የሚሰጠውን ሰጥቶ ዘመዶቹን ተሰናብቶ ወደ አንጾኪያ ሄደ::

<u>4. የቅዱስ ጳውሎስ የስብከት ዘዴ፤</u> አንድ ገበሬ መሬቱ ለዘር፤ ዘሩም ለመሬቱ ተስማሚ መሆኑን አውቆ እንዲዘራ ጳውሎስም ትምህርቱ ለሕዝቡ፤ ሕዝቡ ለትምህርቱ ተስማሚ የሚሆንበትን በታና ጊዜ እየመረጠ የትምህርቱን ዓይነት እያሸሻለ ይሰጣቸው ነበር:: የሚሰብክባቸው በታዎች በዚያን ጊዜ በዓለም የታወቁና ብዙ ሕዝብ የሚገኝባቸው አህጉር /ከተማዎች/ ነበሩ፤ ለምሳሌ አንጾኪያ፤ ኤፌሶን፤ ተሰሎንቄ፤ ቆሮንቶስ፤ አቴና፤ ሮም ኑ የመሳሰሉት ነበሩ፤ ደግሞም የሚያስተምረው በተለያየ ሰው በተሰ... በታ በምኩራብ፤ በአደባባይ፤ በገቢያ፤ በቲያትር በታ ነበር:: በየደረሰበትም አገር በመጀመሪያ የሚገባውና የሚያስተምረው በአይሁድ መካከል ነበ

www.ethiopianorthodox.org

ስለዚህም ከነርሱ ውስጥ ክርስቲያን ያደረጋቸው ብዙዎች ነበሩ፤ ይሁን እንጂ ከአሕዛብም ውስጥ ያመኑት እጅግ በጣም ብዙ ነበሩ፤ በዚህም ምክንያት የአሕዛብ መምህር ይባላል:: ጳውሎስ በአመነ ጊዜ ክርስቲያኖች የሚገኙ በኢየሩሳሌምና በአካባቢዋ ብቻ ነበር፤ ከኢየሩሳሌም ውጭ እንደ ሰርያ ቤሉት አገሮች ብቻ ነበር፤ ግን ጳውሎስ በትጋት ከማስተማሩ የተነሣ በእርሱ ጊዜ ከኢየሩሳሌም አንስቶ እስከ እስጳንያ ያሉት አገሮች ክርስትናን ተቀብለው ቤተ ክርስቲያን አቋቁመው ተገኝተዋል:: እየደረሰ በቃል ካስተማራቸው ሌላ በኋላ በመልእክት መልክ የአስተላለፋቸውና ያናመናቸው እጅግ ብዙዎች ናቸው፤ ይህንንም ሁሉ ሲሠራ ይህንንም ሁሉ ሀገር ሲዞር ከቶ አንድ ቀን ስንኳን አስቸገር ከሰውም ገንዘብ ወስዶ አያውቅም::

በእጁ እየሠራ ራሱንም ሰውንም ይረዳ ነበር እንጂ /1ኛ.ቆሮ 4:12፤9 ፤ 2ኛ ቆሮ 11:7፤ የሐ.ሥራ 20:34፤ 1ተሰሎ. 2:9/:: እንዲህ አድርጎ ተሰአከበውን ሲፈጽም ግን ይህን ቃል ተናገረ" መልካሙን ገድል ተጋደልሁ፤ ሩጫዬንም ጨረስሁ፤ ሃይማኖቴንም ጠብቄአለሁ፤ከእንግዲህስ ያ ጽድቅ ፈራጅ ያገኘን ይከፍለኛል ለእኔም ብቻ አይደለ መገለጡን ለሚወዱ ሁሉ እንጂ" /2ኛ ጢሞ.4:7—8/::

<u>5. የቅዱስ ጳውሎስ ሐዋርያዊ ጉዞ፤</u> ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ክርስትና ሃይማኖት ከገባ በኋላ ወንጌልን ለማስተማር ብዙ አገሮችን ዞሯል፤ እነዚህንም አገሮች ለመቁጠር ብዙ ድካምን የሚያመጣ በመሆኑ በአጭሩ ለመረዳት 3 ሐዋርያዊ ጉዞን እንዳደረገ እንገልጻለን፤ ነገር ግን 4ኛም ጉዞ አድርጓል የሚሉ አሉ:: ይሁን እንጂ የዓለም አቀፍ ክርስቲያኖች በብዛት የሚስማሙበት በ3ቱ ሐዋርያዊ ጉዞ ብቻ ነው:: እነርሱም የሚከተሉት ናቸው::

<u>1ኛ ሐዋርያዊ ጉዞ፤</u> በ45 ዓመት ከክርስቶስ ልደት በኋላ በርናባስን ማርቆስን አስከትሎ ከአንጾኪያ ጋር ቆጵሮስ ወረደ፤ በዚያም በሰላሚና በሚባሉ የቆጵሮስ ከተማዎች ትምህርት ሲያስተምር ተአምራት ሲያደርግ ቆየ፤ ጳውሎስ የሚለውን የመጠሪያ ስም በዚሁ አገኘ፤ ስለዚህ ከዚህ ሳውሎስ እንጂ ጳውሎ ሲለው አናገኘውም ከዚህም በኋላ ወደ ተ ሄደ፤ ከዚያ ሲደርስ ግን ማርቆስ መከራውን ተሰቅቆ ተመለሰ::

በርናባስን አስከትሎ ዛሬ ቱርክ የተባለውን አገር ፍርጊያ፤ ስ ዱያ አውራጃ የምትሆን አንጾኪያን ኢቆንዮንን ልስጥራን ደርቤን

www.ethiopianorthodox.org

ከቆየ በኋላ እንደገና በነዚሁ አገሮች አድርጎ እያስተማረ ወደ አንጾኪያ ተመለሰ። /የሐ.ሥራ 14ኛውን ምዕራፍ ተመልከት/ አንጾኪያ እንደደረሰ ከአይሁድና ከአረማውያን ወገን ክርስቲያን የሆኑት ወገኖች ተጣልተው አገኘ ምክንያቱም አይሁድ አረማውያንን በክርስቶስ ብታምኑና ብትጠመቁም ካልተገዘራችሁ ምን ይረባችኋል? እያሉ ያደክሟቸው ነበርና። ጳውሎስ ይህን ሁከት ለማረጋገጥ ቢል ሐዋርያት ጉባሉበት ወደ ኢየሩሳሌም ወረደና ሁኔታውን አስረዳ፣ ሐዋርያትም ተሰብስበው የመጀመሪያውን ሲኖዶስ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ5ኛው ዓመት አደረጉ ነበር። በዚህም ጊዜ ብዙ ከተወያዩ በኋላ የመጨረሻ ውሳኔ አድርገው የተስማሙበት የሚከተለው ነበር፣ ከዝሙት ከርኩሰት ጣኦት ከማምለክ ይህንም የመሰለ ጸያፍ ነገር ከመሥራት ብቻ መራቅ እንጂ ሌላ በው ሠራሽ ሕግ የሚያስፈልግ፣ መሆኑ ተወሰነ። ግዝረትም በሌሉይ ሕግ ውስጥ ኃይል ቢኖረውም በሐዲስ ሕግ ቦታ እንደሌለው ወሰኑ፣ ጳውሎስም ይህን ውሣኔ ወደ አንጾኪያ ቤተ ክርስቲያን ከሰበከ በኋላ ሁለተኛውን ሐዋርያዊ ጉዞ ቀጠለ።

<u>2ኛ ሐዋርያዊ ጉዞ፣</u> በሁለተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው ሲላስን ጢሞቴዎስን ሉቃስን ይዞ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ53 ዓ.ም. ፍርግያ፣ ቢታንያ፣ ሚስያ የሚባሉትን አገሮች እየጎበኘ ተሸገረና ብዙ ቤተ ክርስቲያኖችን አቋቋመ እነዚህም ፊልጶስዩስ፣ ተሰሎንቄ፣ ቤርያ፣ አቴና፣ ቆሮንቶስ ናቸው። ከዚያ በኋላ በታናሺ እስያ አድርጎ ኤፌሶንን እየሰበከ ወደ አንጾኪያ ተመለሰ።

<u>3ኛ ሐዋርያዊ ጉዞ፣</u> ይህ 3ኛው ሐዋርያዊ ጉዞ እንደሐዋርያት ሥራ አገላለጥ የመጨረሻው ያደርገዋል፣ እርሱንም እንደሚከተለው ይገልጥልናል፣ ጳውሎስ በ3ኛ ሐዋርያዊ ጉዞው ሉቃስን፣ ጢሞቴዎስን፣ ቲቶን አስከትሎ በኋላ ጊዜ መነሻው ከሆነች ከአንጾኪያ ይነሣል፣ ይኸውም በ56 ዓ.ም. ገደማ ይሆናል። ከዚያም ተነሥቶ ገላትያን፣ ፍርግያን፣ እያስተማረ ወደ ኤፌሶን ወረደ። በኤፌሶንም 2 ዓመት ተኩል ተቀምጦ ከቆየ በኋላ በጥሮአዳ አድርጎ ወደመቄዶንያ ሄደ። በዚያም በ2ኛው ሐዋርያዊው ጉዞው ጊዜ ያቋቋማቸውን አብያተ ክርስቲያናት እየጎበኘ እያስተማረ ቆየ። እልክበሪቆን የተባለውንም አገር ለመጐብኘት የቻለው በዚህን ጊዜ ነው፣ /ሮሜ 16:9/

www.ethiopianorthodox.org

ጫለት ከዚያ ቢነሣ በእልፊሪቆን አድርጎ ወደ ቆሮንቶስ ወርዷልና፣ በቆሮንቶስም 3 ወራት ቢያስተምር ከቆየ በኋላ ወደሶርያ ለመመለስ ተገደደ፣ ምክንያቱም አይሁድ አሸምቀው ይጠሉት ነበርና::

እንደገናም ከቆሮንቶስ ወደመቄዶንያ ሄደ፣ በጥሮአዳ አድርጎ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ /የሐ.ሥራ 20:13/:: በዚህ በመጨረሻው ሐዋርያዊ ጉዞ ጊዜ ለ4 ዓመታት ያህል ቢዘዋወር ቆይቷል፣ ይህም እስከ 59 እና 60 ዓ.ም. መሆኑ ነው::

ኢየሩሳሌምም ደርሶ በነበረው ሲኖዶስ መሠረት ወደቤተ መቅደስ ገብቶ አይሁድ በቅንዓት ተነሣሡበት፣ እጃቸውንም በላዩ አነሡበት በቁጥራቸው ሥር አዋሉት /የሐ.ሥራ /:: ከዚህም የቢስ አበሰፈው በሮማዊያን እጅ አስገቡት፣ ከዚህ በኋላ ግን የመጨረሻ የዕረፍት ቦታው ወደ ሆነችው ወደሮም ታሥሮ ሄደ፣ ይህም ሮም ሲገባ 62 ዓ.ም. ነበር::

6. ቅዱስ [illegible]

ሊጠይቀው የሚመጣውን ሁሉ እየተቀበለ እያነጋገረ 2 ዓመት ያህል ቆየ:: /የሐ.ሥራ 28:31/ ከዚያም በኋላ የክርስቲያን መገረፊያ የተባለው ጠካኙ ኔሮን አስይዞ አንገቱን አስመታውና /አስቆረጠውና/ በሰማዕትነት ሞተ::

" የማታ ማታ እውነት ይረታ" እንደሚባለው ሁሉ በዚያን ጊዜ ካህናቱም፣ ነገሥታቱም፣ ተራው ሕዝብም በጠላትነት ተነሥቶ ዕለት እንደሚታረድ በግ ይሙት ይሙት ቢለው ሥራው ደግና እውነተኛ የሆነ ጳውሎስ እነሆ ሁሉንም ረትቶ በነገሥታቱ ዘንድ ሲከበር፣ በካህናቱ ዘንድ ሲመሰገን፣ በሕዝቡ ዘንድ ሲታፈር ይገኛል:: ሥራው እውነተኛ የሆነ ሰው ሁሉ እንደዚህ ይከበራል፣ ይታፈራል:: " ሐሰትና ስንቅ ለጊዜው ይጠግባል ቆይቶ ግን ይቀላል" እንደሚባለው ሐሰት የሚያደርጉ ሰዎች ለጊዜው ከብረው፣ ገነው ይታያሉ፣ በኋላ ግን ስም አጠራራቸው የከፋ፣ ታሪካቸው የጠፋ ይሆናል:: ጳውሎስ በዚህ በአጭር ጊዜ ውስጥ ለሕዝብ ጥቅም የሚውሉ 14 መልእክቶችን ጽፎልን ሔዷል፣ እነርሱም የሚከተሉት ናቸው::

7. <u>የጳውሎስ መልእክታት፣</u> በመልእክታት መልክ ከተጻፉት የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ውስጥ አብዛኛዎቹ የቅዱስ ጳውሎስ የእጅ ጽሑፎች ናቸው::

www.ethiopianorthodox.org

የቅዱስ ጳውሎስ መልእክታት በጥንቱ ዘመን በ2ት ክፍል ይከፈሉ ነበር፤ እነዚህም የመጀመሪያዎቹ ክፍሎች ወንጌል ተብለው የወንጌሉ አካልነት አግኝተው ነበር፤ ለዚህ ምክንያት ነው የሮሜ መልእክት የመጀመሪያውን ቦታ ልታገኝ የቻለችው ይኸቺ መልእክት በተለይ እንደወንጌል ስለ ምት ቁጠር ከወንጌል ጋርም ለማገናኘት በማለት ቀዳሚያን ይዟ ተገኛለች ::

ሌሎች የመጨረሻዎቹ ግን እንዲሁ መጻሕፍት ተብለው ይጠሩ ነበር :: እያንዳንዱ መልእክት ግን ዘመኑን ተከትሉ ቀደም ተከተሉን ጠብቆ የተ[illegible]ረዘ አይደለም፤ ወደ ፊት እያንዳንዱን መልእክት ስምናጠናበት ጊዜ መቼ ወዴት እንደተጻፈ ስለምንመረምር ቀደም ተከተሉ አለመጠበቁን በዚያው እናውቃለን ::

አሁን ግን ተጠርዞ የምናገኘው ተዘዋወር እንደመልእክቶቹ ክብደነት፤ እንደተላከለት ቤተ ክርስቲያንም ታላቅነት ሆኖ እናገኘዋለን :: የመልእክቶቹን የአጻጻፋቸውን ቀደም ተከተል ለማግኘት ስንፈልግ መልእክቶቹን በ4 ዓይነት እንከፍላቸዋለን :: የመጀመሪያው ክፍል 2ቱን ወደ ተሰሎንቄ የተጻፈትን መልእክታት ይይዛል፤ እነዚህም በ2ኛው የሐዋርያዊ ጉዞው ጊዜ በ52 እና በ53 ዓ.ም እንደተጻፉ የሚገመቱ ናቸው :: እነዚህም መልእክታት ምስጢረ ምጽአትን የሚመለከቱ ስለ ምሥጢረ ምጽአት የሚናገሩ ናቸው ::

ሁለተኛው ክፍል 2ቱን የቆሮንቶስ መልእክታትና ገላትያን፤ የሮሜን መልእክታት ይይዛል :: እነዚህም በ3ኛው የሐዋርያዊ ጉዞው ጊዜ ቆይታው በ56 እና በ58 ዓ.ም መካከል እንደተጻፉ የሚገመቱ ናቸው :: በነዚህም ዘመናት ከመቸውም ይልቅ አይሁድ ቤተ ክርስቲያንን የተቃወሙበት የጳውሎስንም ዝና ያበላሹበት ጊዜ ነበር፤ እርሱ ደግሞ እነርሱን ይዘልፍበት ሕጋቸውን ይቃወምበት የነበረ ጊዜ ነበር :: ስለዚህ እነዚህ መልእክታት የቃል ጠርነትን የሚያነሣሡ ተቃውሞን የሚያመጡ እንደሆኑ ያመለክታሉ ::

www.ethiopianorthodox.org

የቃሉ ጠርነት በብዛት ከሚታይባቸው መልእክታት ውስጥ ወደ ገላትያ የተላከቸው መልእክት ናት፣ በዚህም የክርስቶስን ትምህርት አስፋፍቶ የአይሁድን ጥፋት ገለጠ የጻረበት ነው ።

ቡሄስተኛው ክፍል ጳውሎስ በመጀመሪያው በሮም እሥራት ጊዜ በ62 እና በ63 ዓ.ም የተጻፉ ናቸው ። እነዚህም ጦደፊልጵስዩስ ወደ ኤፌሶን፣ ወደ ቆላስያስ፣ ወደ ፊልሞና የተጻፉ ናቸው ። እነዚህ መጨረሻዎች ስለ ክርስቶስ ማንነት አስፋፍተው ይዘው የሚገኙ መልእክታት ናቸው ። ጳውሎስ በነዚህ መልእክቶች የክርስቶስን ሰው የመሆን ምስጢር ገልጧል፣ በኤፌሶን መልእክቱ ደግሞ የቤተ ክርስቲያን ምስጢርንና ከክርስቶስ ጋር ያለውን ግንኙነትና መሠረተ ሃይማኖትን ገለጠ ጽፍአል ።

በአራተኛው ክፍል ከሮማ የመጀመሪያ እሥራቱን በተፈታበት ጥቂት ነፃነትን አግኝቶ ካበረበት ጊዜ በ63 እና በ68 ዓ.ም ጊዜ እንደተጻፉ የሚገመቱ 1ኛና 2ኛ ጢሞቴዎስ ቲቶንም ይይዛል፣ እነዚህም መልእክታት የጠ[illegible] መልእክታት ይባላሉ ምክንያቱም የካህናትን ግብር የጠባቂዎችንም ኃላፊነት ከነተግባራቸው ገለጠው ይናገራሉና ። የቅዱስ ጳውሎስ መልእክቶች ሁሉ 1 ዓይነት ጠባይ አላቸው፣ ይኸውም የሚያመለክተው በአንድ መንፈስ ገላጭነት መጻፋቸውን ነው ። ስለዚህ የእያንዳንዱን መልእክት ጠባይ ከመመርመር ይልቅ ተመሳሳይ በመሆናቸው የአንደኛውን መልእክት ጠባይ ከዚህ እናሳያለን፣ ሁሉም በዚሁ ዓይነት ይሄዳሉና ። ለእያንዳንዱ መልእክት 6 ክፍሉ እንዳለው እንገምታለን፣ ይኸውም እንደሚከተለው ነው ።

www.ethiopianorthodox.org

1. የመጀመሪያው ሰላምታ ነው፤ ከእያንዳንዱ መልእክታት ላይ ይነሰ ከሌላውም ላይ ደግሞ ይበዛ እንጂ መልእክታቱን ሁሉ በሰላምታ ይጀምራቸዋል ። በመጀመሪያው የሰላምታ አገላለጥ ሰፊ ትምህርት ስለሚገኝበት የመሳብ፤ የማቀረብ፤ ወገንም የማድረግ ኃይል አለው፤ ስለዚህ በሰላምታ መጀመሩን ተግባር አደረገው ።

የሰላምታ አሰጣጡም "ጸጋና ሰላም ለእናንተ ይሁን" የሚል ነው፤ ይኸውም የዕብራውያን ሰላምና የክርስቲያን ጸጋ በክርስቶስ [illegible] እንዲያገኙ የሚያነቃቃ ነው ።

2. ምሥጋና፤ ጳውሎስ ወደ ዋናው ርእስ ከመግባቱ በፊት ስለ ልዩ ልዩ መንፈሳዊ ስጦታው እግዚአብሔርን ያመሰግናል ።

3. መሠረተ ሃይማኖቱ፤ ይኸም እንደሚጽፍበት ምክንያት ይለያዩ እንጂ ዋና ነጥቡ በያዘው ርእስ ላይ አተኩሮ የርሱን ዓላማ አስፋፍቶ ይገልጣል ። እንዲሁም መልእክቱን ለመጻፍ የተነሣሣበትን ምክንያት በመከተል ሰፊ ትምህርት ይሰጣል ።

4. ተግባራዊ ትምህርት፤ የክርስቲያን ምግባር እንዴት መሆን እንደሚገባው ገልጦ ይጽፋል ። ይኸንም ርእስ ይጠቀምበት እንጂ ካለፈው ትምህርት ጋር ባእድ እንዳይሆን ትልቅ ጥንቃቄ በማድረግ ነው ። ሃይማኖትንና ምግባርን በማዋሄድ ያስተምራቸዋል ይኸም የሚሆንበት መልካም ምግባር የሃይማኖተኛ ሰው ውጤት እንደሆነ ገልጦ ያስረዳል ።

5. የግል ሰዎች ሰላምታ፤ ይኸም የቅዱስ ጳውሎስ የተለየ የፍቅሩ መግለጫ ለእያንዳንዱ የቤተ ክርስቲያን አባል ለሆኑ ይሰጥ የነበረ ነው፤ ይኸም አገላለጥ ጠፍር ያዊት ቤተ ክርስቲያን እንዴት እንደነበረች ከሚያስረዱት [illegible] ነው ።

www.ethiopianorthodox.org

6. በዚያው በሐዋርያት ዘመን ብዙ የሐሰት መልእክት ይተላለፍና ብዙዎችንም ያስት ነበር፤ ስለዚህም ጳውሎስ መልእክቱ የርሱ ለመሆኑ ለማረጋገጥ፤ በእጁም የጻፈው መሆኑን ለመግለጥ ይጽፍ ነበር ። ይህንም ለማስረዳት ቅዱስ ጳውሎስ እንደማሕተም አድርጎ የሚጠቀምበት ቃል እንደሚከተለው ነበር፤ "ይኸን ሰላምታ በገዛ እጄ የጻፍኩት እኔ ጳውሎስ ነኝ፤ በእኔ መልእክት ሁሉ የሚገኘው ምልክት ይኸ ነው ። የምጽፈውም እንዲህ ነው፤ የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ጸጋ ከሁላችሁ ጋር ይሁን" /ተሰሎንቄ 3.17–18/ ይል ነበር ።

ኀ. – <u>ምዕራፍ 2 ወደ ሮሜ ሰዎች የተላከች መልእክት፤</u>

1. <u>ሀገሯ፤</u> ይኸች ሮም አሁን የኢጣሊያ ዋና ከተማ ናት ። በቀድሞው ዘመን ግን የታወቀች ዓለማት ሁሉ ርእሰ ከተማ ነበረች፤ ክርስቶስ በተወለደበት ጊዜ ምዕራቡንና መሥራቁን ዓለም የሚገዙ ነገሥታት የሚነግሡ በዚያች ከተማ ነበር፤ ስለዚህ የዓለም ከተማ ትባል ነበረች ። የሮም ግዛት ሰፊ በመሆኑ በየቅኝ አገር የሚኖሩ ሕዝቦች ሁሉ ወደሮም እየገቡ ስለሚኖሩ የሕዝቡ ብዛት መጠን አልነበረውም ።

የሆነ ሆኖ መደበኛ ቋንቋ ሆኖ ይነገር የነበረው ግሪክኛ ነበር፤ በዚህም ምክንያት ኤሌኖሮማይስ/የግሪክና የሮም/ አገዛዝ እየተባለ ይነገር ነበር ። የንጉሡ ነገሥት ከተማ በመሆኗ የልዩ ልዩ ሃይማኖት ሰዎችም ይገኙበት ነበር፤ በተለይ ግን አይሁድ ምኩራብ ሰርተው ሃይማኖታቸውን አጽንተው ብዙ አሕዛብ እየሳቡ ተቀምጠው ነበር ።

www.ethiopianorthodox.org

እንደሌላውም ሁሉ የክርስቲያን ሃይማኖት ፈጥኖ ወደ ሮም ገብቶ ነበር፣ ምክንያቱም ፣

1. ቅዱስ ጳውሎስ ከሮም ጋር ትልቅ ግንኙነት ካላቸው አገሮች እንደኤፌሶን፣ ቆሮንቶስ፣ ተሰሎንቄ አቴና ባሉት ከተማዎች ብዙ አስተምሮ ነበርና ከዚያ ሰምተው አምነው ስለ ሄዱና አይሁድንም አሕዛብንም ለመስበክ ስለ ቻሉ፣

2. በጰንጠቆስጤ ጊዜ በግል ፍላጎታቸው በኢየሩሳሌም ቀሰበሰበው ከነበሩት ሮማዊያን አይሁድ ውስጥ የቅዱስ ጴጥሮስን [illegible] ቤተ ክርስቲያን እንዳቋቋሙ ይገመታልና ::

3. ቅዱስ ጴጥሮስ ገብቶ ራሱ በሰፊው ሰብኮ ነበርና ::
ቅዱስ ጳውሎስ በዚያ ብዙ ክርስቲያኖች መኖራቸውን ቤተ ክርስቲያንም ማቋቋማቸውን ሰምቶ የሰላምታ ቃልና ምክር ተግሣጽ ትምህርት ያለበትን መልእክት ጻፈላቸው ::

2. የመልእክቱ ተቀባዮች፣

ይኸች የጳውሎስ መልእክት ወደ ሮሜ ሰዎች መላኳና የጳውሎስም መልእክት መሆኗ የተረጋገጠ ነው፣ ነገር ግን ጥንትም ሆነ አሁንም ሲመረምሩት አስቸጋሪ የሆኑ ነገሮች በውስጡ ይገኙበታል፣ ይኸውም የመጨረሻው ምዕራፍ በዚያን ጊዜ ያልተጻፈ በኋላ የተለጠፈ እንደሆነ በመገመት ነው ::

በዚህም ምዕራፍ የብዙ ሰዎች ስሞች ተጠቅሶ ስለሚገኝ ፣

1. በሮም ይህን ያህል ክርስቲያኖች በዚያን ጊዜ ይገኝ ነበርን እንዴት ከማንስ ተማሩ?

2. እነዚህስ ክርስቲያኖች ቢኖሩ ጳውሎስ እንዴት ለይቶ አወቃቸውና ስማቸውን እየጠራ ሊጽፍ ቻለ በማለት ነው ::

www.ethiopianorthodox.org

ምናልባት በሱ ስብከት ከአመኑት ውስጥ ከኤፌሶን ኮተሰሎንቄ፣ ከአንጾኪያ ከአቴን አቧ ለሱ የሄዱ ክርስቲያኖች ይሆኑን የሚልም ግምታዊ ጥያቄም አለ ። በአንዳንድ የእጅ ጽሑፎች በሆኑ ጥንታዊያን መጻሕፍት "ኀበ ሰብአ ሮሜ" የሚለውን ቃል አይጸፈትም በር፣ ይህንንም በመመልከት ጳውሎስ ይኸችን መልእክት በሮሜ ላሉት ክርስቲያኖች ብቻ ሳይሆን በየትኛውም ሀገርና በታ የሚገኙ ክርስቲያኖች እንዲያነቧት የተጻፈች ናት፣ የመጨረሻው 16ኛው ምዕራፍ ግን በኋላ የተጨመረ ቀድሞ ወደ ኤፌሶን ተልኮ የነበረ ነው ይላሉ ።

ይኸንም አስተያየት ሊያመጣ የቻለው ራሱ **እየተገኘ** በሰበከበት ከተማ ለሚገኙት ምዕመናን ስም ከመላክ ጋር ለሚያውቃቸው እንኳን የዚህን ያህል ስም በመጥራት ሰላምታ አይጽፍም በማለት ነው ።

መልእክቷንስ የሚቀበሉ አይሁድ ክርስቲያኖች ናቸውን? ወይስ ከአረማዊያን ውስጥ ያመኑ ክርስቲያኖችን አንዳንዶች ከአረማውያን ውስጥ ያመኑ ክርስቲያኖች እንደሆኑ ይገምታሉ ። ሌሎች ደግሞ ከአይሁድ ውስጥ ያመኑ ክርስቲያኖች እንዲሆኑ ይናገራሉ ። እንደ ጳውሎስ አገላለጥ ግን በመልእክቱ መጀመሪያ ከአሕዛብ ውስጥ ለአመኑ ክርስቲያን እንደሆነ ይገልጣል /1.5–7/ እንዲሁም/ በ1.13–15/ በመቀጠልም/በ11.13/ለአሕዛብ እንዲሁ እላለሁ እያለ ይናገራል ። እንዲሁም /በ15.14–16 ገልጦ ይናገራል/ ። ይኸን ሁሉ ስንመለከት በቀጥታ ከአሕዛብ ለአመኑ ክርስቲያኖች የጻፈው መሆኑን እንረዳለን ።

በሌላ በኩል ደግሞ የአይሁድን ሕግ ለሚያውቁ ይጽፍላቸዋል፣ ስለዚህም የነአብርሃምን አባትነት እያነሣ ከርሱም ዘር ክርስቶስ በስጋ እንደተወለደ ይጽፋል/9.5/ ። እንዲሁም/4.1፣2.1. 17–29 በሚገኙት ምዕራፎች አገባቦቻቸው ይሁዳዎች እንደሆኑ ይጠቁማል ። እንዲሁም ከሌሎች መልእክታቱ ይልቅ በዚህች መልእክት ላይ ስለ ብሉይ ኪዳን መላ ሰስ ያስረዳል፣ ይጠቅሳል ሥርዓቱን ሁሉ ገልጦ ይናገራል ።

www.ethiopianorthodox.org

በነዚህ ማስረጃዎች እንደምንረዳው ቤተ ክርስቲያኗ በሁለቱም ወገኖች የተቋቋመች ኑራለች፤ በዚህም ምክንያት በመካከላቸው ስምምነት አልነበረም፤ ሁለቱንም ወገን ለማግኘት አማካይ የሆነቸውን ሰላምታና ትምህርት አስተላለፈላቸው ። መልእክቷ የተጻፈች በግሪክኛ ነው፤ ይኸም ብዙዎቹ ከአሕዛብ ወገን መሆናቸውን በዚያም ብዙዎች ግሪኮች እንደነበሩ ይጠይቃል ።

3. <u>ወዴት፤ መቼ፤ ለምን እንደተጻፈች፤</u> ለሮሜ ሰዎች የተጻፈችላቸው መልእክት ቅዱስ ጳውሎስ በቆሮንቶስ አንድ ዓመት ከ1 ወር ያህል ተቀምጦ ሳለ የጻፈው ነው ። ቅዱስ ጳውሎስ በዚያ ሲያስተምር ቆዩቶ ነበርና፤ [illegible] የገንዘብ እርዳታ ከግሪክ ሕዝብ አጠጣጥቶ ወደ ኢየሩሳሌም ለመሄድ ሲነሣ ሊል ነው /ሮሜ 15.25—6/ ። ከኢየሩሳሌም ሲመለስ ወደ ሮም ሄዶ እነርሱን እንደሚጎበኝ እግረ መንገዱንም ወደ እስፓኝ ለመሄድ ምኞት እንዳለው በዚሁ መልእክት በምእራፍ 15.28 ይናገራል ። ይኸንንም መልእክት የጻፈው በሦስተኛው ጉዞው በ58 ዓ.ም እንደሆነ ይገመታል ። የጻፈበትም ምክንያት በሮሜ ከአይሁድና ከአሕዛብ ውስጥ ክርስቲያን የሆኑት በስርዓትና በባሕል ብዙ ጊዜ አይስማሙም ነበር፤ ወንጌል የምትሰብከው ደግሞ ፍቅርን ሰላምን ነው ። በሮሜ የነበሩ ክርስቲያኖች ግን ሁለጊዜ ክርክርን ጭቅጭቅን ያሰሙ ነበር፤ የዚህም ዜና ለቅዱስ ጳውሎስ በሰፊው ስለደረሰው ቅዱስ ጳውሎስ ሁለቱን ወገን ለማስታረቅ ሲል ይኸችን መልእክት ጻፈ ። ከሁሉ በፊት ወንጌል የተጻፈችው ለአይሁድም ለአሕዛብም መሆኑን ለመግለጥ ነው/1.5—7/ ቀጥሎም ክርስቲያን የሆኑት ሁሉ በመንግሥት ላይ ያምጹ፤ ግብር አይገብሩም፤ የመባል የሀሰት ወሬ እያወሩ ክርስቲያኖችን ከአሕዛብ ያጣሏቸው ነበርና በሥጋ፤ ለተሾመው ሁሉ በነፍስ ግን ለክርስቶስ መገዛት እን

www.ethiopianorthodox.org

ሊገባ ለማስረዳት ሞከረ /13.1—7/:: ደቀመዛሙርትንና ብዙ ሕዝብ
አድርጐ የደረበትን ተከንያት ግን በሰዋ ፊደ ናዘር ሲያለዘብ ከቆየ
በኋላ በመጨረሻው ያቀረበ :: /14.1—23/:: ዋና ዓሳዓ ያደረ
ገው ሁሉቹን የእግዚአብሔርን መንግሥት በመብልና በመጠጥ የነገርስ
እንደሚደለን ፡ ጽድቅን ትረትን በመስራት ሰላምን አሸነትን በመያዘ
ነው እንጂ በማለት ያስረዳቸው /14.17/:: በዚህች መስክት ውጥጥ
በሬ የሃይማኖት ትምህርት አናረገበታለን ፡ ክርስቶስ በሙ እንደሆነ
በለዓኛ መከረን እንደተቀበለ እኛ ... ልከታለን ሠርነን ጸጋውን
እንደንገርን በሰፊው ታስረዳለች /ሮሜ.8.12—25/::

3. የመልእክቱ እውነተኛ ነት ፡ ሀችን መ ነክት ቀኑን ጳውሎስ
እንደጻፈት ከተማንቱ ጀ... ... ነው. ... ...
በሳለው ነው ፡ ዋለት ... አሳ/ጅ ለርያው ያን አቤቶች አገናኞ -
ዳስ ፣ ጥው ለአገርበ ፡ ምሊከርያስ ፡ ተሎ ራ ንጠሳ ዘርፄ በመሰ
አከቶቻቸው በበፊው ገጠሙ ::

የሰበጥ ፣ ስከር ደገሙ ጸሐፊው ነሬሱን ጳውሎስ ሮሉ ገጠሬዋል
/1.1./:: ለማንጌ ትምህርት የተመረጠና የተጠራ ... ...
በቀጥታ ቀርቡን የንዩጌት ታሪክ የሚገልጥ ነው፤ ንሮሉ ቃሉና ...
ቶቶ ነገረ አጠቃ ከሌሎች መልእክቶች ጋር በሰኪገናኝ የቅዱስ ጳው-
ሉስ መልእክት መሆኑን ...ስከረ ::

<u>ምዕራፍ 3 1ኛ ቆሮ ቆሮንቶስ በኋት የተሳከች</u>

1. <u>ሀገሯ ፡</u> ... ቆሮንቶስ የተበሰች ከ... በመ ጥረና ታላቅ ከ
ተማ ነበረች ፡ ነገር ግን ሉኪያስ ሙሚዮስ በተበሰ በሮማ የጦ
ር አለቃ በ146 ዓመት ከክርስቶስ በፊት ፈራ ርሳ ነበር ፡
በዚህም ምክንያት በግሪክ ወደ ዘመን ያሁኑ ቆሮንቶስ የተበሰ- በሚ
ጠፉ ሆኖር ነበር ፡

www.ethiopianorthodox.org

ከክርስቶስ ልደት በፊት በ44 ዘመን እንደገና ዩሊዮስ ቄሣር
የተባለው ንጉሠ ነገሥት አደሳት፤ ይህችም በንግድ የታወቀች
የሀብታሞች መናኸሪያ ነበረች፤ ለምሥራቅና ለምዕራቡ ዓለም የን
ግድ መናኸሪያ በመሆኗ በልጸግናም ለሁሉ በመሆኑ የበለጸገች
አገር ትባል ነበር ። በንግድ ምክንያት ከልዩ ልዩ አገሮች
ከመጡት ሕዝቦች ጋር ድሪው ሕዝብ በዝቶ ይታይ ነበር፤ በዚያን
ጊዜ ከስድስት መቶ ሺህ እስከ 700 ሺህ ሕዝብ ይኖርባት እን
ደነበር ይገመታል ። በዚያም ከሚኖሩት ሕዝቦች በዝተው ይገኙ
የነበሩ ይሁዳዎች ፤ ሮማዊዎች፤ ግሪኮች ነበሩ ። ሰው ሲበዛ
ሁልጊዜ ኃጢአት መሠራት የታወቀ ነውና፤ ከዓለም ሁሉ ይልቅ
በቆሮንቶስ የኃጢአት ዓይነት በዝቶ ይሠራ ነበር፤ በተለይም
የዝሙት ሥራ በዝቶ ይሠራ ነበር ። ነገሩ ሁሉ እንዲህ በሆነ
በት ዘመን ቅዱስ ጳውሎስ ከአቴና ወደ ቆሮንቶስ መጣ /የሐዋ.
ሥራ 18. 1—18 /። እርሱም ይኸን ያህል ኃጢያት በመሠራቱ
ተጸጽቶ ሰማዕያኑም በዝተው በአየ ጊዜ ቅዱስ ጳውሎስ በቆሮን
ቶስ ብዙ ዘመናት ለመቆየት ፈለገ ። 1ኛ. ተሰሎንቄ 2.18/
ነገር ግን አንድ ዓመት ከ1 ወራት ያህል እንደቆየ ሌሊት በራ
ዕይ ክርስቶስ ተገልጦ ስለነገረው /የሐዋ. ሥራ 18.9—11/
ሐዋርያዊ ጉዞውን ለመቀጠል ተነሣ ።

2. መቼ ወዴት ለምን እንደተጻፈች፤ ቅዱስ ጳውሎስ ቆሮንቶስን ለቀ
ኢየሩሳሌም ገብቶ በግምት 2 ዓመት ቆይቶ እንደገና 3ኛ ሐዋ
ርያዊ ጉዞውን ቀጥሎ እያስተማረ ኤፌሶን ደረሰ፤ ከዚያም በቤት
በማታ በሚደረገው ስብከት የእስክንድርያው ሰው አጵሎስ የተባ
ለው አይሁዳዊ አምኖ ተጠመቀ፤ ከተጠመቀም በኋላ የቅዱስ ጳው
ሎስ እረዳት ሆኖ ቆሮንቶስን ለመጎብኘት ሄደ፤ ከዚያም እን
ደደረሰ በክርስቶስ ስም ያስተምር ጀመር ።

www.ethiopianorthodox.org

የንግግር አቀዱ ስለሚችል ብዙ ሰዎች በርሱ አምነው ቆመዋል፣ እርሱንም ብቻ እንደ መምህር አውቀዋል፣ ብዙዎች ደግሞ ከቅዱስ ጴጥሮስ ተወመቀጡ ለንግዱ ዐመፁ ይሁዳዎች ሰባኪ ቅዱስ ጴጥሮስ ብቻ ነው እያሉ ይናገሩ ነበር ። በቅዱስ ጳውሎስ ስብከት ያመኑት ደግሞ ከቅዱስ ጳውሎስ በቀር ሌላ መምህር የለም ሲሉ ግማሾቹ ደግሞ ክርስቶስ ነው እንጂ እነዚህ ሁሉ ምኖቹ ናቸው በማለት ቤተ ክርስቲያን ታላቅ መለያየት አድርጋ ስለ ተበጣበጠች አጲጶስ ይኸን ጠሉ ለቅዱስ ጳውሎስ ወደ ኤፌሶን ይዘለት መጣ ።

ከዚህም በቀር ክርስቲያኖች ሊያደርጉት የማይገባ ከግብረገብነት ውጭ የሆነ ሥራ በነ[illegible] በለ ገለጠለት ቅዱስ ጳውሎስ ሊታገሰው አልቻለምና ይኸችን ጻፈ ። ከሁሉ ይልቅ የቆሮንቶስ ሰዎች ዝሙት አብዝተው ይሰሩ እንደ ነበር ይኸች መልእክት ታስረዳለች ። ይኸችን መልእክት አጽፋለሁ እያለ ሲዘጋጁ ከቆሮንቶስ ምዕ. 17–18/ ። እነርሱም የቤተ ክርስቲያንን ችግር በጽሑፍ ያመጡ ናቸው ።

እነርሱም ያመጡት ሕዝቡ በታዘዙ ትእዛዝ በተሠራላቸው ሕግ ማደር አለመቻላቸውን የሚገልጥ ነበር ፡ /7–6/ ። ቅዱስ ጳውሎስም ለእያንዳንዱ ጥያቄ መልስ እየሰጠ በተለየ ግን ከፍ አድራጊዎችን፣ ዝሙት ያበዙትን ሰዎች እንዲለዩዋቸው በስፊው ገለጠ ። በ56 ዓመተ ምሕረት በኤፌሶን ጸፍ ከቆሮንቶስ ተል ከው በመጡት በእስጢፋኖስ በፈረደናጥስ በአካይቶስ እጅ ላከው፣ ከሁሉም መልእክቶች ይልቅ በዚች መልእክት አስፈላጊውን ክርስቲያናዊ ትምህርትና አስቸጋሪ የሆኑትን ነገሮች ወስኗል ።

www.ethiopianorthodox.org

ከሁሉም ይልቅ ትንሣኤ ሙታን እንዳለ፣ ለጣኦት የተሰዋውን መብ
ላት እንዳይገባ ከዝሙት መራቅ እንደሚገባ ዝሙት የሚሠራ መንግ
ሥተ ሰማያትን እንዳያይ፣ ከፋ አድራጊዎችን መለየት እንደሚገባ
አስፋፍቶ ጻፈ ::

3. <u>የመልእክቲቱ እውነተኛነት፣</u>

1ኛ የቆሮንቶስ መልእክት በቅዱስ ጳውሎስ እንደ ተጻፈች የተገ
ለጠ ነው፣ ለዚህም የውጭና የውስጥ አስረጅ አለው ፣

1ኛ የውጭ አስረጅ ተለምናጠቤ ዘሮም ወደ ቆሮንቶስ በጻፈው
መልእክቱ ቅዱስ ጳውሎስ ይኸችን መልእክት እንደጻፈ ይገ
ልጥልናል፣ ሌሎችም የቤተ ክርስቲያን አባቶች ሁሉ በሰ
ፊው ያስረዳሉ ::

2ኛ. የውስጥ ምስክር ጸሐፊው እየመላለሰ ስሙን ጳውሎስ ይላል
/1.16–21፣ 1.12፣ 3.4–22/ :: የዐረፍተ ነገሩ
አሰካከና የኃይለ ቃሉ አጣጣልም በሰፊው ቅዱስ ጳውሎስ
እንደጻፈው ይመሰክራል ::

www.ethiopianorthodox.org

ምዕራፍ 4 2ኛ ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች የተላከች

1. ወዴት መቼ ለምን እንደተጻፈች፤ የመጀመሪያይቱ ወደ ቆሮንቶስ የተላከች ቅዱስ ጳውሎስ በመንገድ ሳለ በመጀመሪያ መልእክቱ በቆሮንቶስ ሰዎች እንደተጠቀሰው የጳውሎስን ትምህርት እንደተቀበሉ በነገረው ጊዜ በከባድ ኃጢያት የወደቁትን ለይተው ግማሾቹም ንስሐ ገብተው በቀናው መንገድ እንደሚሄዱ በሰማ ጊዜ ቅዱስ ጳውሎስ ከባድ መልእክት በመጻፉና ሰዎችን በማሳዘኑ /7:8-9/ ፡ በእነዚህ ሁሉ ምክንያት ተጸጸቶ የምሥጋና ቃልንና ምክርን ጻፈ፤ ነገር ግን በመካከላቸው አይሁዳዊና አረማዊ ተለያይተው እንደሚነቃቀፉ ንስሐም እንዳልገቡ/12.21 አይሁዳዊውም በክርስቶስ እንደሚምካ /10.7-16፤4፤22/ :: በሰማ ጊዜ ደሀን ወቀሰና [illegible] ጻፈ :: መልእክት በ57 ዓ.ም ገደማ ተጻፈች የተጻፈችበትም አገር ፊልጵስዩስ እንደሆነ ይገመታል ::

2. የመልእክቲቱ እውነተኛነት፤ ይህች 2ኛ የቆሮንቶስ መልእክት እርግጠኛ ቅዱስ ጳውሎስ የጻፈት መሆኗን የውስጥና የውጭ ምስክር ያስረዳል ::ማለት የውጭ መስክር ቀሌምንጦስ ዘሮሜ የመጀመሪያ መልእክት በሆነው መጻሕፍ መስክሯል፤ ፖሊካርፖስም ወደ ፊልጵስዩስ በላከው መልእክቱ፤ ሄሬኒቃስም፤ እንዲሁ ብዙ ሌሎች ሊቃውንት በሰፊው አስረድተዋል ::

የውስጥ ምስክር ራሱ ጸሐፊው ስሙን ጳውሎስ ብሎ አስረድቷል :: ደግሞም የኃይለ ቃሉና የምስጢር አገላለጡም ከሌሎች የጳውሎስ መልእክቶች ጋር ስለሚመሳሰል ጸሐፊው ጳውሎስ እንደሆነ ያስረዳል በተለይም ከሮሜና ከገላትያ መልእክቶቹ ጋር ይመሳሰላል :: ከዚህም በላይ የቅዱስ ጳውሎስ አይደለም የሚል ተቃዋሚ ባለመነሳቱ አይጠራጠርም ::

www.ethiopianorthodox.org

ምዕራፍ 5 ወደ ገላትያ ሰዎች የተላከች

1. ሀገሯ፤ ይህች ገላትያ የተባለች አገር በ2ት ወንዞች ሳንጋሪያስና ሐሊ የስ በተባሉት መካከል የምትገኝ አገር ናት ዛሬ ግን የቱርክ መናገሻ ከተማ አንካራ የሚባለው የሚገኝበት ናት ፡፡ ቀደም ታላቅ አውራጃ ሆና በውስጧ ሊስድያ፤ ኢሰውርያ ሊያኦንያ ፍርግያ ቲሰቅያ የተባሉትን ወረ ዳዎች ሁሉ ይዛ ነበር ፡፡ ቅዱስ ጳውሎስ በሁለተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው በግምት በ52 ዓ.ም እያስተማረ ስልዋኖስንና ጢሞቴዎስን አስከትሎ ከዚህች አገር ደረሰ. በዚች አገር ብዙ ጊዜ ሊያሳልፍ አልፈቀደም ነበር፤ ነገር ግን [illegible] ጥቂት ጊዜያቶች ስለቆየ አስ ተምሯል ፡፡/ገላትያ 4:13/ በዚች በጥቂት ጊዜ በሰበከቱ ብዙ ሰዎችን አዱ አደረጋል ፡፡ እንዲያውም በመካከላቸው ፍጹም መግ ባባትና መተሳሰብ እንደነበራቸው እራሱ ቅዱስ ጳውሎስ መስክሮላ ቸዋል/ገላትያ 4:15/ ከ3ት ዓመት በኋላ ይህችን ቤተ ክርስ ቲያን ለመጎብኘት ቅዱስ ጳውሎስ 3ኛውን የሐዋርያዊ ጉዞ እንደ ጀመረ ገላትያ ደረሰ፤ ከ3ት ዓመት በፊት ጀምሮት የነበረውን ትምህርቱን በዚህ በ2ኛው ጉብኝቱ አጽንቶ አስፋፍቶ አስተማራቸው ፡፡

2ኛ. መቼ ወዴት ለምን እንደተጻፈች፤ ቅዱስ ጳውሎስ ከጻፋቸው መልእ ክቶች መቼ ወዴት እንደተጻፈች የምታስቸግር ይህች ወደ ገላትያ የተላከች መልእክት ናት ፡፡ ብዙዎች የትርጓሚ ሰዎች ቅዱስ ጳው ሎስ በኤፌሶን ሳለ ጻፏ ይላሉ፤ ሌሎች ደግሞ ኤፌሶንን ለቅቀ ከሄደ በኋላ እንደጻፏት ይናገራሉ ፡፡ የሚመስለው አስተያየት ግን ወዲያው እነርሱን አስተምሮ ወደ ኤፌሶን ሲደርስ ቢጽ ሐሳውያን በአገሯ ተተክተው የገላትያን ክርስቲያኖች እንደበጠበጧቸው ሰምቶ ለዋል ልደር ሳይል በ57 ዓ.ም እንደ ጻፋት ነው ፡፡

www.ethiopianorthodox.org

በመሰ የገላትያ ሰዎች ከወንጌል ትምህርት እንደወጡ ከክርስትናው ሃይማኖት እንደተናወጡ 3ኛው ምዕራፍ በሰፊው ያስረዳል :: የተጻፈበትም ምክንያት ቢጽ ሐሳውያን የጳውሎስን መራቅ ሰምተው ብትጠመቅ የሙሴን ሕግ ካልጠበቃችሁና ካልተገዘራችሁ ምን ይረባችኋል ምንስ ይጠቅማችኋል፣ ቅዱስ ጳውሎስ የምትሉት እስተማሪ ሹመቱን ኮሰው እንጂ ከእግዚአብሔር አላገኘውም ለምን ትሰሙት አላችሁ ይሏቸው ነበርና ለማጽናናት ነው :: ይህም የቢጽ ሐሳዊውያን ትምህርት በቆሮንቶስ እንደነበረው ያለ ነው፣ ምክንያቱም ይህቸ መልእክትና የቆሮንቶስ 2ኛ ዩት መልእክት በጣም ይመሳሰሉና ::

3ኛ. <u>የመልእክቲቱ እውነተኛ ነት፣</u> ይህችን መልእክት እራሱ ቅዱስ ጳውሎስ እንደ ጻፈት የውጭ ምስክር /ሊካርፖስና እግናጥዮስ በጽሑፍ በሰፊው አስረድተዋል፣ ይህንም የመሰለ ብዙ አስረጅ አለ :: ከዚህ የበለጠ ግን የውስጥ አስረጅ ይገኛል ይኸውም እራሱ ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፈው 2 ጊዜ ይመሰክራል ::/1.1፤5.2/ ከዚህም ጋር በሌሎች መልእክቶችና በጠቋሚያት ሥራ ቅዱስ ጳውሎስ ከሠራቸው ሥራዎች ስለሚጠቀስ በመልእክቶቹ ሁሉ የሚገኙ ኃይለ ቃሎችና የአፀፋት ነገሮች አጣጣል ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፈው ያመሰክራል ::

<u>ምዕራፍ 6 በጳውሎስ የመጀመሪያ እሥራት ጊዜ የተጻፉ መልእክታት</u>

1. <u>ወዴትና መቼ እንደተጻፈ፣</u>

ወደ ኤፌሶን፣ ወደ ፊልጵስዩስ፣ ወደ ቆላስየስና ወደ ፊልሞና የተላኩ መልእክታት የተለየ አንድ ክፍል እንዳላቸው ሁኖ ይነገራል፣

www.ethiopianorthodox.org

ምክንያቱም አንድ ዓይነት ወይም የወል የሆነ ምክንያት ያገናኛ ቸዋል ስለዚህ በእሥር ቤት እንደ ተጻፉ ያስገነዝባሉ ። ይኸም ያገና ኛቸዋል የተባለው ምልክት በውስጣቸው የሚገኙ የሚከተለው ኃይለ ቃል ነው/ኤፌ. 3.1፣4.1.6—20፣ ፊል.1.7፣13.14፣17፣ ቆላስ 4.18 ፊልሞና 1/ ። እነዚህ መልእክታት አንድ ዓይነት ግንኙነት አላቸው እንበል፣ በአንድ ቦታም እንደ ተጻፉ ይገመት እንጂ ለምርምር የሚያስቸግሩ ሁለት ነገሮች ይገኙባቸዋል ፣ እነ ዚህም አንደኛ በእሥር ቤት ይጻፉ ይባል እንጂ ቦታው የት ነው? ሁለተኛው ባንድ ቦታ ይጻፉ እንበል እንጂ ቀደም ተከተላቸውስ እንዴት ነው ማን ቀደም ተጻፈ? ቀጥሎስ የመጨረሻውስ ማንኛው ነው የሚል ነው ።

ስለ መጀመሪያው ጥያቄ የቀደሙ የቤተ ክርስቲያን አባቶች እንደ ተቀበሉት የሚገመተው እነዚህ መልእክታት በሮም እንደ ተጻፉ ነው፣ ይኸንም እንደነ ዩጠንስ አፈርቆ ያሉ አባቶች በግልጥ መስክ ረዋል/ወደኤፌ መልእክት መቅድም፣ ኤሮኒሞስ ወደ ኤፌሶን /መልእክት፣ ቴያ ደረቸስም/ ፡ ይኸን ሐሳብም ብዙዎቹ የትርጓሜ ሊቃውንት ይስማ ሙበታል ።

እንዲሁም ጥቂቶች የትርጓሜ ሊቃውንት ጳውሎስ በቂሣርያ ለ2 ዓመታት ታሥሮ ሳለ እንደጻፋቸው የሚናገሩ አሉ ለዚህም ማስ ረጃ አድርገው የሚያቀርቡት የፊልሞና መልእክት ለመጻፍ ምክንያት የሆነው አናሲሞስ በቂሣርያ ጳውሎስ ስለሚገኝ ከቆላስያስ ተነሥቶ ሔደ አማላጅነት እንደጠየቀው በመገመት ነው ። ሮም ድረስ ሔደ አማላጅነት ሊጠይቀው አይቸልም ነበር፣ ማለት ገኛ አገሩ ሩቅ ስለሆነ ከዚያ ድረስ የሚሄድበት መገናኛው ያስቸግረዋል፣ ሁለ ተኛም ብዙ ሕዝብ ባለበት ከተማ ጳውሎስን ፈልጎ ለማግኘት አስ ቸጋሪ ነበርና በቂሣርያ በቅርቡ ስላለለት ሔደ አማላጅነት ጠየ ቀው በዚያም ተጻፈ በማለት ነው ።

www.ethiopianorthodox.org

ይኸን አስተሳሰብ ግን በተቃራኒ የሚመለሱ አሉ፤ አናሲሞስ ቆላ ታውን ገንዘብ ከአጠፋ በኋላ ጌታው በሚገኙበት አቅራቢያ ሊኖር አይችልምና ወደ ቂሣርያ ሊሔድ አይችልም፤ በግድ ርቀ መሔድ መሰወር መጥፋት አለበት፥ ወደሮም ሔደ ይሆናል፤ ከዚያ ከሄደም ዘንድ ስለ ጳውሎስ ስም ተ ከአለበት ድረስ ሄደ አማኝነትን ጠይቆት ይሆናል፤ ስለዚህ እነዚህ መል እክቶች በሮም መጻፍ ግድ አለባቸው ይላሉ ::

ከዚህም በቀር ብዙ ሊቃውንት በሮም መጻፋቸውን እየተራቀ ሲያያዘ የመጣ ስለሆነ በሮም መጻፋቸውን ያጸድቃል :: ለውስጣቸውም ያለው መረጃ /ኤፌ.6.19—2፤ፊልጵ 1.12—13 ቆላስ 4.3፤4/ የዚያን ጊዜ ነፃነት የኖረ ሁኔታ በግልፅ በሚኖሩበት በሮም መጻፋቸውን ያስረዳሉ ::
ቅ. ጳውሎስ በሮም ታሥሮ በተከራየው ቤት እንግዳ የመቀበል የመሰበክ የአጻፍ ነጻነት እንደ ነበረው ሉቃስ ገልጠልናል/ የሐ.ሥራ 28.16፤ ቂ ሣርያ ግን የነበረው ነፃነት ምን ያህል እንደነበረ ስለማይታወቅ በዚያ ሊሆን አለመቻሉን ያረጋግጣል ::

ሁለተኛው ጥያቄ ደግሞ ስለ መልእክታቱ ቀደም ተከተል ማጥቅ ነው ይኸም የትርጓሜ ሰዎችን አስቸግሮ ይገኛል ። የሚታመነው ግን ኤፌሶን ቆላሳይስ ፊልሞና አንድ ጊዜ የተጻፉ መሆናቸውን በአንድ ግድም መላካ ቸውን ነው፤ ይኸውም /ኤፌሶን 6.21—22 ቆላስ 4.7—9/ በሚገል ጠው ልንረዳ እንችላለን ግን ከፊልጵስዩስ በፊት ወይም በኋላ መሆኑን አያስረዳም :: የፊልጵስዩስ መልእክት በመጨረሻ ጊዜ እንደ ተጻፈተ የሚ ገመቱ የሚሰጡት ምክንያት 3 ቱን ቀድሞ ጽፎ ከላከ በኋላ የፊልጵስዩስ ሰዎች እስኪያውቁትና መልእክት እስኪልኩለት ጊዜ ጠብቆ ቆይቶ መልእክ ቷንም አስይዞ ሰዷታል :: ይኸን የሚደገፍ ሌላው ማስረጃ ደግሞ አርስ ጠርኮስ የተባለው የጳውሎስ ረዳት በሮም አሠራት ያልተለየው / የሐ.ሥራ 27.2/በቆላስየስ /3.10—14/በፊልሞናም /24/ስሙ የተገለጠ ሲሆን ከጳውሎስም ያልተለየ መሆኑ ሲገለጥ በፊልጵስዩስ መልእክት ግን ስሙ አል ተጠራም ይኸን በመቆሰሉ www.ethiopianorthodox.org መልእክት

በመጨረሻ የተጻፈች መሆኗን ሌሎች 3ቱ ግን ቀድመው የተጻፈ እንደሆኑ ይገምታሉ ::

<u>ምዕራፍ 7 የጳውሎስ መልእክት ወደ ኤፌሶን ሰዎች</u>

1. <u>የመልእክቲቱ ተቀባዮች፤</u> ወደ ኤፌሶን ሰዎች እንደተላከችው መልእክት ያለ ተቀባይዋ ማን እንደሆነ ለማወቅ ያስቸገረ መልእክት ከጳውሎስ መልእክታት ውስጥ አንዱም አልተገኘም :: ይኸን ችግር ሊያመጡ የቻሉትም የሚከተሉት ምክንያቶች ናቸው 1.ከሐዋ.ሥራ /18.19፤19.8.13-16/ እንደምንረዳው በኤፌሶን ብዙ ይሁዳዊች ይገኙ ነበር :: ስለዚህ የመልእክቲቱ ተቀባይ እነርሱ ሳይሆኑ አይቀሩም የሚል ግምት አለ፤ ምክንያቱም ወደ ነርሱም እንደተላከ የሚጠቅም ብዙ ነገር ይገኛልና :/2.11-19፤3.1/

2. እንዲሁም በሐ.ሥራ ጳውሎስ በኤፌሶን ከ2 ዓመት በላይ እንደቆየ የታወቀ ነው/19.8.10/ :: ስለዚህ በዚያች ከተማ በቁጥር ብዙ የሆኑ አማኞች የተለዩም የጳውሎስ ወዳጆች እንደነበሩት ልንጠራጠር አንችልም እንዲሁም ይኸች መልእክት በተጻፈች ጊዜ እንደ ጢሞቴዎስ እንደ አርስጠርኮስ ያሉ ታማኞች ከቅ.ጳውሎስ ያልተለዩ የትረፋት አበጋዞች ነበሩ/የሐ.ሥራ 19፡29፤ 1 ቆሮ 4.17/ :: ይኸ ሁሉ ከሆነ ዘንድ እንዴት ከብዙዎቹ ለ1ኛው እንኳን ከጳውሎስም ከሁለቱ ረዳቶቹ ዘንድ የተለየ ሰላምታ የተጻፈለት ስሙም የተነሣ ሰው የለም ይኸ ሁሉ ሁናቴ በብዙዎች ዘንድ አስገራሚ ሁኖ ተገኝቷል፤ በሌሎች መልእክቱ በተናገረው መልክ በተጻፈላቸው ሰዎች እንደሚገኙ በጣም ግልጥ ነው :: እንግዲያውስ በዚህች መልእክት የበለጠ ሊሆን ይገባው ነበር፤ ስለዚህ እንዲህ ሊሆን የቻለው የመልእክቲቱ ተቀባይ ማን ቢሆን ነው በማለት መልስ የሌለው ጥያቄ ተቃጥቶ ይገኛል ::

www.ethiopianorthodox.org

3. ጳውሎስ በኤፌሶን ለሚገኙት ወዳጆቹ ሰላምታ ለመጻፉ ብቻ ሳይሆን እነርሱም እንደማያውቁት እርሱም እንደማያውቃቸው ኮሉሳ ሰምተው እንዳመኑ የሚገልጥ ዐረፍተ ነገር ይገኝለታል/3 2-4/ ::

4. ይኸን ከዚህ በላይ ያተትነውን በመከተል መልእክቱም ለኤፌሶን ሰዎች መላኩን ያጠራጥራል፤ ይኸውም ከዚህ በታች የሚገኘውን አስረጅ በመ መርኮዝ ነው ሀ. ጥንታዊያን የእጅ ጽሑፎች የባቲካን፤ የእስከን ድርያም ኮዴክስ ሌሎችም በብዙ የሚቆጠሩ የቢዛ የእጅ ጽሑፎችም፤ ከኤፌሶን መልእክት በመጀመሪያው ምዕራፍ በ1ኛው ቁጥር ላይ በኤ ፌሶን ለሚገኙ የሚል ስም አልነበረበትም፤ ይኸ ቃል በጣም ቆይ ተው ከተጻፉት ኮዴክሶች በጭማሪ የገባ እንጂ ::

ለ. ታላቁ ባስልዮስ በዚህች መልእክት እጅ ጽሑፉ በኤፌሶን የሚል ቃል አልነበረበትም/ሲል መስክሯል ጽፏል ይኸን በመሰለው ምክንያት ወደ ኤፌሶን የተላከችው የጳውሎስ መልእክት ወደዜትኛዋ ቤተ ክርስ ቲያን እንደተላከች ግልጥ ባለመሆኑ ብዙዎች ተቸግረው ሐሳባቸውን ሁሉ በጽሑፍ የገለጡበት ርእስ ነበር :: የኋላ የትርጉም ሊቃው ንትም ይኸንኑ በመከተል ይኸች መልእክት ወደ ኤፌሶን ቤተ ክርስ መላኳን ተቃውመዋል ::ብዙዎች እንደሚሉት ይኸች መልእክት ወደ ሎዶ ቂያ ተልካ የነበረች ናት :: የሆነው ሆኖ በሚቀጥለው አስተያየት ችግሩ ይጠናከራል 1. ወደ ሎዶቅያ የተላኮች ከሆነች ለቆላስያስ ሰዎች የተላከውን ሰላምታ ወደ ሎዶቅያ እንዲያስተላልፉለት ባል ጻፈም ነበር ::/ቆላስ. 4.15/፤ 2ቱም መልእክቶች በቲኪቆስ እጅ ወደ ታናሹ እስያ የተጻፉ ናቸውና ::

3. ጳውሎስ ለቆላስያስ ሰዎች የተላከችውን መልእክት ለሎዶቅያ ሰዎች እንዲያነቡ ለሎዶቅያም የተደፋችውን ለቆላሰይስ እንዱያ ነው :: እያዘም ነበር ይኸን ሁሉ ችግር በመመልከት ደግሞ ይኸች መልእክት ለኤፌሶንንም ሰዎች ለሎዶቅያም ሰዎች በተለይ የተላከች አይደለችም

www.ethiopianorthodox.org

አንቱብቲኩ እስያ ለተባሉት ሁሉ ተዘዋውራ የምትደርስ በሁሉም ዘንድ የምትነበብ አድርጎ እንዳጻፈትና እንደላካት ይገምታሉ :: ቅዱስ ጳውሎስ ታሥሮ ወደሮም ሊሔድ በቲኪቆስ እጅ ለቆላስይስ፤ ለፊልጶስዩ. ቤተ ክርስቲያን ሲጽፍና ሲልክ በዚያ አካባቢ በሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት በጠቅላላው እንድትደርስ አስቦ ይህችን መልእክት የላካት ትሆናለች በማለት ይደመድማሉ :: ለዚህም ሁሉ ከፍተኛ ንቅናቄ የነበራት በሰዉም ብዛት በንግዱም ሰፋት ኤፌሶን ስለሆነች የኋላ ሰዎች የኤፌሶን መልእክት በማለት አስገብተውበት ነው እንዱ ይላሉ ::

2 የኤፌሶን ቤተ ክርስቲያን

ኤፌሶን የተባለችው ከተማ የንግድ ሥፍራ የሆነች ከተማ ነበረች፤ ትገኝ የነበረው ለእስያ በምዕራቡ ክፍል ነው፤ ለንግድ ተስማሚ በመሆኗና ጠቅላይ ገዥም ስለሚቀመጥበት ከተማዋ ክፍ ያለች ነበረች፤ ብዙ ልዩ ልዩ ሕዝቦች ስለሚኖሩባትም የግሪኩ የእስያቲኩ ዕውቀት ተበፉፍቶባት ነበር፤ በዚህም ምክንያት የእስያ ብርሃን ተብላ ተሰይማ ነበረች፤ በዚህች ከተማ ሕዝቡ በዝቶ በሃይማኖት ተለያይቶ ይኖር ነበር :: ብዙ መስጊዶችም /ምኩራቦችም/ ይገኙበት ነበር :: ከዚያውም ውስጥ ስመጥሩ የሆነው ሥራው 200 ዓመት የፈጀ የአርጤሚስ ምኩራብ ይገኝ ነበር ይህም ሥራ በመላ እስያውያን ሁሉ ገንዘብ አውጥተው የተሰራ ነበር ከምኩራቡ ሥራ የበለጠ ደግሞ በብዙ ርቀት የተሠራ የአርጤምስ ጣዖት/ጣኦት/ በውጤ ይገኝ ነበር :: ከዚህም ጣዖት ሥራ በጣም አስደናቂ ሁኖ ከእንጨት ከድንጋይ፤ ከዝሆን ጥርስ ከሌላም ይህን ከመሰለ የተሠራ እንደሆነ ለመለየት አይቻልም ነበር :: ጠበብቱም ግሪኮችና እስያውያን ነበሩ :: ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያውጊዜ እየሰበከ በግምት በ54 ዓ.ም ከቆሮንቶስ ወደ ኤፌሶን በሁለተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው መጨረሻ ላይ ደረሰ/ የሐዋ. ሥራ 18.19—21/ ::

በዚህ ጊዜ ጳውሎስ ወደ ኢየሩሳሌም ለመሻገር ስለ አሰበ በዚያ ብዙ ጊዜ ሊቆይ አልፈቀደም ነበር :: ነገር ግን በ3ኛው ጉዞው እንደገና ወደ ኤፌሶን መጣ እንደለ[illegible] ::

www.ethiopianorthodox.org

በዚያም ሕዝቡ ሁሉ በማክበር ትምህርቱን ሲቀበሉት ታምራትም ሲያሳያቸው ወንጌልን አክብረው ተቀበሉ/የሐ.ሥራ 19.11/ ይህን ትምህርትና ታምራት በተመለከቱ ጊዜ ጠንቋዮችና ኮከብ ቆጣሪዎች የነርሱ ሥራ ከንቱ እንደሆነ ተረድተው ቅዱስ ጳውሎስን ሊጠሉት መጡ፤ እነዚህ ብቻ ሳይሆኑ ቤስት እየቀረጹ ይሸጡ የነበር ገንዳቸው ስለቆመባቸው፤ ለጣዖታትም ስለት ይገባ የነበረው ስለተቋረጠባቸው በዚህም ምክንያት ገቢ ያገኙ የነበረ ሁሉ ቅዱስ ጳውሎስን በጥብቅ ይጠሉት ጀመር፤ እንዲያውም ሊገሉት ፈልጎ በክርስቲያኖች እርዳታ አምልጦ ወደ መቄዶንያ ተሻገረ፤ ስለዚህም በኤፌሶን ከአራዊት ጋር ተጣላሁ ይላል/1ኛ ቆሮ.15.32/ ብዙ ዘመን ከቆየ በኋላ መልእክቱ ለኤፌሶን ሰዎች ጻፈላቸው ::

3. <u>መጽሐፉ ለምን እንደተጻፈ፤</u> ቅዱስ ጳውሎስ በልዩ ልዩ ሰዎች ምቀኝነትና ተንኮል ምክንያት ኤፌሶንን ከለቀቀ በኋላ ስለ ኤፌሶን ሰዎች ልዩ ልዩ ስም ሲያወጣላቸው ይሰማ ነበር :: ይኸን ስማቸውን በክርስቶስ ስም እንዲያደርጉት 2ኛም ከተማዋ ትልቅ ከመሆኗ የተነሳ የዘሙት ነገር ይምቀ ይሰማበት ነበርና ጋብቻ ቅዱስ ምሥጢር ዝሙት ግን እርኩሰት እንደሆነ ጋብቻን በክርስቶስና በቤተ ክርስቲያን እየመሰለ ጻፈ፤ በዚህም አገላለጥ በሌሎች መልእክቶች ያልተገለጠ የጋብቻ ምሥጢር ተብሎ የሚነገርው ተጽፎ ይገኛል /5.32/ :: የተጻፈበትም አገር ሮም ነው ታሥሮ ሳለ በግምት በ63 ዓ.ም ነው ::

4. <u>የመልእክቱ እውነተኛነት፤</u> ይህችን መልእክት ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፉት ልዩ ልዩ ምስክሮች እናገኛለን እነዚህም የውጭ ምስክር የውስጥ ምስክር በማለት ይከፈላሉ የውጭ ምስክር የቤተ ክርስቲያን አባቶች ናቸው እነዚህ ሁሉ በጽሑፍ አስረድተዋል ::

www.ethiopianorthodox.org

የውስጥ ምስክር እራሱ ቅዱስ ጳውሎስ ስሙን በመጥራት ይመሰክራል /ኤፌሶን/ም.1ቁ 1ም.6ቁ 5/ ። ከዚህም ሌላ ኃይለ ቃሉ ዐረፍተ ነገሩ፣ የጽሕፈት መጀመሪያና መጨረሻ ቃሉ ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፋት በሰፊው ያስረዳሉ ።

ምዕራፍ 8 ወደ ፊልጵስዩስ ሰዎች የተላከች፣

1. ሀገሯ ፣ ፊልጵስዩስ የተባለችው ከተማ በመቄዶንያ አውራጃ የምትገኝና ናት፣ የታላቁ እስክንድር አባት ፊልጵስ ስለ መሠረታት በፊልጵስ ፊልጵስዩስ ተባለች ። በዚች አገር መጀመሪያ ቅዱስ ጳውሎስ በ52 ዓመተ .ም በሁለተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው ደረሰ በዚች ከተማ የሚኖሩ አይሁድ በቁጥር ያነሱ በመሆናቸው እንደሌሎች ትልቅ ምኩራብ አልሠሩም ነበር ። ይሁን እንጂ በያሉበት የጸሎት ቤት አየሠሩ የሚጸልዩ ደጋግ ይሁዳያች ነበሩ፣ ቅዱስ ጳውሎስም እነርሱን እ[illegible]ለገ ይሰብክ ነበር ። የቅዱስ ጳውሎስን ስብከት በመጀመሪያ በፊልጵስዩስ ቤተ ክርስቲያን ስደትና ፈተና ደረሰባት 2ኛ. ቆሮ 8. 1–7. ፊልጵስዩስ 1. 28–30/ ::

በ3ተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው እንደገና ይህችን ቤተ ክርስቲያን ቅ. ጳውሎስ እንደጐበኘ ይታሰባል፣ ይኸውም በግምት በ58 ዓመተ ከክርስቶስ በኋላ መሆኑ ነው፣ /የሐዋ.ሥራ 20.1–6 በሮማ ታሥሮ ከተፈታ በኋላ ወደ መቄዶንያ ሲሄድ ኤፌሶን እንዲቆይ ተገደደ በ63 ከክርስቶስ በኋላ የፊልጵስዩን ቤተ ክርስቲያንን ጐበኘ /1ኛ ጢሞ.1.3/ ይህች ቤተ ክርስቲያን በቅዱስ ጳውሎስ ስብከት ድርጅታ ስለነበር ብዙ ክርስቲያናዊ ተግባር ይፈጽምባት ነበር አግናጥዮስ ምጥው ለአንበሳ ታስሮ ወደ ሮም ሲሄድ ባዩ ጊዜ ሳይፈሩ በሰልፍና በክብር እንደተቀበሉት ወደ አዝሚርና ቤተ ክርስቲያንም አደሸኙት ራሱ በጻፈው መልእክቱ እናገኘናለን ።

www.ethiopianorthodox.org

25. መቼ፣ ወዴት፣ ስለምን እንደተጻፈች፣ ወደ ፊልጵስዩስ የተጻፈችው
መልእክት መጀመሪያ ቅዱስ ጳውሎስ ሮም ታሥሮ በነበረበት ጊዜ በ63
ዓ.ም ሮም ላይ ነው ። የተጻፈበትም ምክንያት ኤጳፍሮስ የተባለው
የፊልጵስዩስ ቤተ ክርስቲያን አባል ወይም ጠባቂ የሆነ የፊልጵ
ስዩስ ሕዝቦች ስለ እስረኛው ስለ ጳውሎስ ያወጡትን አስተዋጽኦ
ይዞ ወደ ሮም ሄደና ለቅዱስ ጳውሎስ አስረከበ በፍጽም ስሜቱ ወንጌልን
ቢያስተምር በጥብቅ ታመመ ይህም ነገር በፊልጵስዩስ የሚገኙ ክር
ስቲያን አሳዝኗቸው ነበር፣ ከዚህ የተነሣ ሕዝቡ በሰማ ጊዜ ራሱ
ወደ ነርሱ ለመሔድ ቍርጥ ሐሳብ አደረገ ። ይህ ምቹ ጊዜ ለቅዱስ
ጳውሎስ ገጥሞት ስለ አደረጉለት አስተዋጽኦና ስለ ሃይማኖታቸው
ጽንዓት ምስጋናውን ለመግለጥ ጻፈ ። በእርግጥም ምዕመናኑን የሚ
ያስደስት መልእክት ነበር፣ እንዲሁም የነርሱንና የእርሱን ፍቅር
የሚገልጥ ምክርን አዘል የሆነ መልእክት ጻፈላቸው ። ከዚያ
አያይዞ ግን ሌላም ልዩ ልዩ አርእስት ያለበትን ጻፈ፣ ለም
ሳሌ የወንጌል ትምህርት በነሱ ላይ እንዴት እንደተስፋፋ በማ
ረጋገጥ ከዚህም አያይዞ ስለ ደስታ ስለ ሰላም ይገልጣል ።

ከዚህም በኋላ አንዱ ጉድለት ስለ አለባቸው እንዲያ
ረሙ ይመክራቸዋል፣ ይኸውም ራሳቸውን ከፍ ከፍ ያደረጉ ሁሉ
ራሳቸውን እንዲያዋርዱ ይመክራቸዋል ለዚህም አስረጅ ራሱ ክር
ስቶስ ስለ እኛ ራሱን እንዳዋረደ ይገልጥላቸዋል፣ ይችም መል
እክት ስለ ክርስቶስ ፍጹም አምላክነትና ፍጹም ሰውነት የምት
ናገር የሃይማኖት ትምህርት የተመላች መልእክት ናት ።

ክርስቶስም ከአብ ጋር ትክክል እንደሆነ በመስቀልም
መሞቱን ትንሣኤውን ዕርገቱን እንደገናም መጥቶ ይህን ዓለም
ማሳለፉን ትናገራለች ።

www.ethiopianorthodox.org

3ኛ. የመልእክቱ ዕውነተኛነት፤ ይህችን መልእክት ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፋት የውጭና የውስጥ ምስክሮች አሉን፤

የውጭ አስረጅ የተባለው የሐዲስ ኪዳን አስተጋቢያት ሁሉ በአንድ ድምጽ ይችን መልእክት የቅዱስ ጳውሎስ መልእክት እንደሆነች ይመሰክራሉ፤ ፖሊካርፖስ የተባለው ሐዋርያዊ አባት ወደ ፊልጵስዩስ ሰዎች በጻፈው መልእክቱ በ3ኛው ምዕራፍ በጽሑፍ ይመሰክራል ፡፡ ኡርኒያስ የተባለው አባትም እንዲሁ መስክሯል ፡፡ ከዚህ የበለጠ ግን የውስጥ ምስክር የተባለው ያስረዳል ይኸውም የዓረፍተ ነገሩ አሰካክ፤ የኃይለ ቃሉ አጣጣል የመልእክቱ መጀመሪያና መጨረሻ ሁሉ የቅዱስ ጳውሎስን ስም ስለሚያነሱ የርሱ መሆኑን ያስረዳል ፡፡

ምዕራፍ 9 ወደ ቆላስይስ ሰዎች የተላከች

1 ሀገሯ፤ ይህች ቆላስይስ የተባለች አገር [illegible] በሚጠራው አገር ውስጥ የምትገኝ ከተማ ናት ዕርስዋም በቀደመው ጊዜ ትልቅ እንደ ነበረች በየጊዜው የተነሱ ሊቃውንት መስክረውላታል፤ ሔሮዶቱስ የተባለው ታሪክ ጸሐፊ ታላቅ ከተማ ብሎ ሰይሟታል፤ በእርግጥም ብዙ ሕዝብ ግሪኮች ይሁዳዎች የጠገረም ተወላጆች ስለ ሚኖሩበት ዘራቸው ተከልሶ ቋንቋቸው ወደ ዕብራይስጥ ተለውጦ ነበር ፡፡ ይኸችንም ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ጳውሎስ ራሱ ሄዶ አላስተማራትም ምክንያቱም ይህች አገርና በርሷ የሚኖሩ ሰዎች በእርሱ ዘንድ እንግዳ መስለው ይታያሉና/ ቆሳ.2:2-8 /በኢጳፍራስም ሲገልጥ እንዲሁ ያስረዳል/ ቆላ1:7/ ቅዱስ ጳውሎስ በሁለተኛው ሐዋርያዊ ጉዞው እና በሦስተኛው የሐዋርያዊ ጉዞው/ የሐዋ.ሥራ 18-32 ::19:1/ በነዚህ በሁለቱ ጉዞዎች በአቅራቢያዋ አያለፈ ሲሄድ ካስተማራቸው ሕዝቦች የሰሙና ያመኑ ናቸው ፡፡

በተለይም ፊልሞናና ኤጳፍራስ እየተመላለሱ ያስተማሯት ከተማ ናት ፡፡ የሆኖ ሁኖ ሕዝቡ ከርሱ ሰምተው እንደ አመኑ ስለ ሚቆጠሩ ቅዱስ ጳውሎስም ሲጽፍላቸው ራሱ እንዳስተማራቸው እንደ እውነተኛ ልጆቹ አድርጎ ነው ፡፡

2ኛ. መቼ፡ ወዴት፤ ለምን እንደ ተጻፈች፤ ይህች መልእክት የተጻፈች እንደሌሎች መልእክቶች በመጀመሪያው እስራቱ ሮም ሳለ በግምት በ63 ዓመተ ምሕረት ነው ፡፡ የተጻፈችበት ምክንያት ቅዱስ ጳውሎስ በሮም ታሥሮ ሳለ የቆላስይስ ቤተ ክርስቲያን ጠባቂ

www.ethiopianorthodox.org

የሚሆን ኡጽፍራስ ወደ ሮም ሄደ በሕዝቡ ላይ የደረሰውን ብጥብጥ ለማቆምና ለማረጋጋት ነው ፡፡ ይኸውም ገኖስቲክስ የተባሉ መናፍቃን ተነስተው ቤተ ክርስቲያንን ያናውጡ ነበርና የክርስቲያን ልቡና ለኀጢይ ታውስ በማለት ነው/ ቆላስ 2:8/ ፡፡

ይህንን ነገር በክርስቲያኖች ላይ አንጻመጠ ያደረጉ ይሁዲዎች ነበሩ /2:11-17/ እነዚህም መናፍቃን የሚያመልኩ እግዚአብሔርን ሳይሆን መላእክትን ነበርና እነርሱ እግዚአብሔርን ለማምለክ ተፈጠረ እንጂ አማልክት አይደሉም ለማለት ጻፈ፡፡ / ቆላስያስ 1.16.2:15-19/ ደግሞም ገኖስቲክስ የተባሉ መናፍቃን እግዚአብሔር ረቂቅና መጡቅ ነው፤ ስለዚህ ይህን ዓለም ከፈሠረው [illegible] ግንኙነት የለውም፤ [illegible] አይበዓም እያሉ ያስተምሩ ነበርና ስሕተቱን ለመግለጥ ቆላስ 1.15-19/ ክርስቶስ ፍጹም አምላክ ፍጹም ሰው ሆኖ የድኅነት ሥራን ፈጽሞ እንደሠራ በርሱም ፍጹም ድኅነት እንዳለ ለማስረዳት ነው ፡፡ ከዚህም ጋር ጋብቻ ርኩስ የሥጋ ተግባርን እንደ እንስሳ እንፈጽማለን የሚሉ መናፍቃን ነበሩ እነርሱን ለመዝለፍ የወንጌልን ትምህርት ለማረጋገጥ የጋብቻን ቅዱስን ዝርዝሮ የቤተሰቡንም አስተዳደር ጨምሮ ከሌሎች መልእክቶች ይልቅ በዚህ አስፋፍቶ ጻፈ/ ቆላስ3.16-25/

3ኛ. የመልእክቱ ዐውነተኛነት፤ ወደ ቆላስያስ የተላከችው መልእክት ርግጠኛ የቅዱስ ጳውሎስ እንደሆነች 2 ዓይነት ምስክሮች አሉ 1ኛው የውጭ ምስክር ነው ማለት በመላ የቤተ ክርስቲያን አባቶች የተባሉ ለምሳሌ እነ ቀሌምንጦስ እነ ጠርጡሎስ እነ ቴዎፍሎስ በጽሑፍ አስረድተዋል ፡፡

2ኛ የውስጥ ምስክር ራሱ መጽፉ በ3 ዓይነት የምስክራል ፡፡

www.ethiopianorthodox.org

ሀ/ ራሱ ቅዱስ ጳውሎስ በእጁ ጻፍኩ ይላል/ ቆላስ 1.1/

ለ/ በውስጡ የሚገኘው ትምህርት የክርስቶስ የባሕርይ አምላክነትን በሰፊው ሲያስረዳ ዐረፍተ ነገሩ የቅዱስ ጳውሎስ መሆኑን ይመሰክራል፤

ሐ/ በማንኛውም አኳኋን ይህች መልእክት ከፊልሞና መልእክት ጋር ስለምትመሳሰል ጸሐፊው አንድ ሁኖ ባንድ ሰው እጅ መጻፉን ታረጋግጣለችና ይኸም ከሆነ የቅዱስ ጳውሎስ መሆኑ የታመነ ነውና ::

<u>ምዕራፍ 10 ኛ ወደ ተሰሎንቄ ሰዎች የተላከች</u>

[illegible] ተሰሎንቄ የምትባለው ሀገር የመቄዶንያ ዋና ከተማ ናት ዛሬም የግሪክ ሁለተኛ ከተማ እርሷ ናት :: የቀደሞ ስሟ ፋርሚ /ሞቃት/ የሚባል ነበር ምክንያቱም በአቅራቢያዋ ፍልውሀ ስለነበር ነው :: ግን ንጉሥ ካሣንድሮለስ የተባለው ከተማይቱን ከፍ ከፍ አደረጋት ስመጥሩ ሁና በሮማውያን ሁሉ የታወቀች አደረጋት በሚስቱም ስም ተሰሎንቄ ብሎ ሰየማት :: ይኸች ከተማ ወደብነቷ ለንግድ ተስማሚ በመሆኑ የዘመኑ ነጋዴዎች ከርሷ ወደ ኤፌሶንና ወደ ቆሮንቶስ ታላቅ ንግድ ነበራቸው በዚችውም ከተማ ይገኙ የነበረ ሕዝቦች ከግሪኮች በቀር ሮማዊያንና ይሁዳዎች ነበሩ :: በዚያ የሚገኙ ይሁዳዎች በቁጥር ከሁሉ ይበልጡ ስለነበር ትልቅ ምኩራብ ሰርተው እየተሰበሰቡ ይጸልዩ ነበር፤ ብዙ አሕዛብንም ወደነሱ አምልኮት ይስቡ ነበር/ የሐ.ሥራ 16.1/ ቅዱስ ጳውሎስም በሁለተኛው የሐዋርያነት ጉዞው በ52 ዓ.ም ተሰሎንቄ በደረሰ ጊዜ በመጀመሪያ ወደ አይሁድ ምኩራብ ሄዶ ስለ ክርስቶስ የሕይወት ታሪክ ነገራቸው ማለት ይመጣ ዘንድ ያለው መሲህ ክርስቶስ እንደሆነ ገልጦ አስተማራቸው :: / የሐ.ሥራ.17.3/ በዚያም በመዓልቱ ስለ ክርስቶስ እየተናገረ 3 ሳምንት ያህል ቆየ፤ በሌሊት ግን የእጅ ሥራ እየሠራ የዕለት ፍላጎቱን [illegible] ነበር/1 ተሰ.2.9/

www.ethiopianorthodox.org

ቅዱስ ጳውሎስም በተሰሎንቄ ሲሰብክ እናትና አባት ለልጆች ተስማሚውን ነገር እንደሚሰጡ ተስማሚውን ነገር እንዲያውቁ እያለባበሰ ያስተምራቸው ነበር፤ ደግ ባልንጀራም ባልንጀራውን እንዲመክር ትሕትናን በተሞላ ቃል ሲሰብካቸው እንደ ሰው ሳይሆን እንደ እግዚአብሔር መልአክ አክብረው ተቀበሉት /1 ተሰ.2.13/ ። ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያ ከተሰሎንቄ ሰዎች በሃይማኖት አጅ ያደረጋቸው ከአሕዛብ ውስጥ ወደ አይሁድ ሃይማኖት የገቡትና ከግዥ ክፍል የተወለዱ ወንዶችና ሴቶች ናቸው /የሐ.ሥራ17.4/ ከወንዶች ውስጥ አምነው ተጠምቀው የትረፋት አበጋዝ ለመሆን የበቁ አርስጠርኮስ፤ ያሶን፤ ሰኮንደስ ናቸው /የሐ.ሥራ.20.4/ ። የቅዱስ ጳውሎስ በክበት መልካም ፋሬን ለማፍራት በጀመረ ጊዜ ለምቀኝነት የማይመለሱ አይሁድ በጠላትነት ተነሳሱበት በገበያውም ያሳደሙበት ጀመር/የሐ.ሥራ.17.5/ ። ቅዱስ ጳውሎስን በማንኛውም ነገር ባያገኙት የርሱ ተከባካቢ የሆነውን ያሶን የተባለውን ሰው ይዘው ይደበድቡት ገበያ ለገበያም ይጎትቱት ጀመር፤ ቅዱስ ጳውሎስን እንዳይገድሉት ብለው ፈርተው በዚያች ሌሊት ክርስቲያኖች ከነተከታዮች አሸለከው ወደ ቤርያ ላኩት፤ እንዲህ አድርጎ ያስተማራትን ቤተ ክርስቲያን በየጊዜው እየተመላለሰ ጎብኝቷታል ።/የሐ.ሥራ 20.1.1 ጢሞ.1.3/።

2ኛ/ <u>ሮዱትን መቼ፤ ለምን እንደ ተጻፈች፤</u> ይህች መልእክት የተጻፈችበት አገር አቴና ነው፤ ቅዱስ ጳውሎስ ከተሰሎንቄ ወጥቶ አቴን በደረሰ ጊዜ ዋናውን አገልጋዩን ጢሞቴዎስን በላከው ጊዜ ይህችን መልእክት ጨምሮ ልኮላቸዋል ። የተጻፈበትም ዘመን በግምት በ52 ዓ.ም ነው የተጻፈበትም ምክንያት ቅዱስ ጳውሎስ ከተሰሎንቄ በድንገት በብጥብጥ ምክንያት ወጥቶ ነበርና ከዚያ የሚገኙ ክርስቲያኖች ችግር እንዳያገኛቸው ለማጽናናት ከደብዳቤውም ጋር በፍጽም ልቦናው የሚወደውን ጢሞቴዎስን ላከላቸው፤ ምክንያቱም ሰይጣን ይቃወማቸው እንደሆነ ድካሙ ከንቱ እንዳይሆን በቅርብ ለመረዳት ነው ።

www.ethiopianorthodox.org

በመጀመሪያ ጢሞቴዎስ መጥቶ አስደሳችና አሳዛኝ ነገርን ነግሮት ነበርና ይኸን ለመጻፍ የሚያበቃ ምክንያት ሰጠው/1 ተሰሎንቄ 3.6/ ጢሞቴዎስ ካመጣቸው አስደሳች ወሬዎች አንደኛው ምንም መከራውና ስደት ቢበዛባቸው የተሰሎንቄ ሰዎች ከሃይማኖታቸው አለተናወጡም እርስ በርሳቸው ካላቸው ፍቅር አልወጡም ቅዱስ ጳውሎስን አልረሱም 1/ተሰሎንቄ 1.6/ አግም ቅዱስ ጳውሎስ ተሰሎንቄ ሳለ የክርስቶስን 2ኛ ጊዜ መምጣት አስተምሯቸው ስለ ነበር የተሰሎንቄ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ክርክርን ፈጥሮ ነበርና ያንን ጸጥ ለማድረግ ። እንዲሁም የምጽአትን ነገር ለመስማታቸው ብዙዎች ከሥራቸው እየተፈናቀሉ ሥራ ፈት በመሆንና ለሌላም ሸክም መሆናቸውን ነግሮት ነበርና ያልሠራ ሰው ሁሉ አይመገብ በማለት አኗኗሩን ለመገሠጽ/ 1 ተሰሎ.2.9/ ። ስለሞተ ሰው ደግሞ የቀቢጸ ተስፋ ነገርን እያነሱ በጣም ያዝኑ ተስፋም ይቆርጡ ነበርና ይኸን የአሕዛብ ሥራ ክርስቲያን ሊሰራው የማይገባ መሆኑን እየገለጠ ለመጻፍ /4.13--18/ በጠቅላላው የመልእክቱ ዋናው ዓላማ አማኒያቸን ፍጻማኑን ለማጽናናት ወጣ ገብ የሆኑትን ግን ለመገሠጽ ነው ።

3ኛ. <u>የመልእክቱ እውነተኛነት፤</u> ይኸች መልእክት በእርግጥ ቅዱስ ጳውሎስ የጻፋት ለመሆኑ የውስጥና የውጭ አስረጅ ይገኛል፤ የውጭ ምስክር የሚሆን የቤተ ክርስቲያን አባቶች ወይም የሐዋርያት ተከታዮች የሆኑ ሁሉ በጽሑፍ አስረድተዋል ለምሳሌ አግናጥዮስ ምጥው ለአን በሳ ወደ ፖሊካርፖስ በጻፈው መልእክቱ ቀለምንጦስ ወደ ቆሮንቶስ በጻፈው መልእክቱ ጤሬንዮስ በለ መናፍቃን በጻፈው መልክቱ ... በሰፊው አስረድተዋል ።

ውስጣዊ አስረጅ 1ኛ ራሱ ቅዱስ ጳውሎስ እንደጻፈው /1.1—18 ይነገረናል ።

2ኛውም እንደ ሌሎች መልእክቶች እረፍተ ነገሮችና የጽሑፍ አቀዶና ስልት ያስረዳናል ።

www.ethiopianorthodox.org